

Organizacija za evropsku bezbednosti i saradnju

Odeljenje za ljudska prava i vladavinu prava

Sektor za nadgledanje pravosudnog sistema

KOSOVO
PREGLED KRIVIČNOG PRAVOSUDNOG SISTEMA
1999-2005

REFORME I PRISUTNI PROBLEMI

Mart 2006

KOSOVO.....	1
PREGLED KRIVIČNOG PRAVOSUDNOG SISTEMA	1
1999-2005	1
reforme i prisutni problemi.....	1
GLOSAR.....	5
GLOSAR.....	5
POGLAVLJE 1.....	Error! Bookmark not defined.
REZIME RADA.....	7
POGLAVLJE 2.....	10
UVOD.....	10
i. POZADINA.....	10
II. Mandat Sektora za nadgledanje pravosudnog sistema	10
POGLAVLJE 3.....	13
PROBLEMI KOJI SU REŠENI.....	13
I. UVOD.....	13
II. Institucionalni razvoj.....	14
i. Služba za inspekciju pravosuđa i Kosovsko veće za sudije i tužioce	14
ii. Kosovski institut za pravosuđe.....	15
iii. Resurs centar za pomoć advokatima.....	17
iv. Služba za uslovni otpust.....	18
v. Sudovi	19
a. Osoblje u sudovima	19
b. Učešće manjina u pravosudnom sistemu	20
c. Oprema za prevođenje	22
d. Dostavljanje odluka Vrhovnog suda	23
III. Zakonodavna kretanja	24
i. Pravosudna uputstva.....	24
a. Rešenja o pretpretresnom pritvoru	24
b. Mere bezbednosti za mentalno bolesna lica.....	25
c. Program zaštite svedoka	25
ii. Zakoni	26
a. Primena instrumenata za ljudska prava	26
b. Privremeni krivični zakon i Privremeni zakon o krivičnom postupku.....	27
IV. Razvoj sudske prakse	28

i.	Sudovi	28
a.	Ophođenje prema manjinama u pravosudnom sistemu	29
b.	Žrtve seksualnog napada.....	30
c.	Pristup advokatima odbrane	30
ii.	Vansudski pritvori	31
a.	Izvršni pritvori od strane SPGS	31
b.	Vansudski pritvori od strane KFOR-a.....	32
c.	Mehanizam za habeas corpus	33
iii.	Advokati odbrane	34
a.	Advokatska komora Kosova.....	35
b.	Obrana	37
c.	Druga tela.....	38
VII.	Razvoj programa Međunarodnih sudija i tužilaca.....	39
	POGLAVLJE 4.....	42
	PROBLEMI KOJI NISU REŠENI.....	42
I.	Uvod.....	42
II.	Institucionalna pitanja	42
i.	Sudovi	42
a.	Nedostatak kancelarijskog prostora.....	42
b.	Visina plata.....	43
ii.	Pritvorske prostorije	43
a.	Vanpritvorske alternativne kazne	44
b.	Mentalno obolele osobe:.....	45
III.	Zakonodavna pitanja	46
i.	Pravosudna uputstva.....	46
a.	Pitanje prevoda.....	46
b.	Pristup sudskim rešenjima	46
ii.	Zakoni	47
IV.	Problemi koji se tiču prakse	48
i.	Sudovi	48
a.	Habeas corpus zahtevi	49
b.	Javna suđenja	50
c.	Obrazloženje odluka o pritvoru	51
d.	Praksa izricanja kazni	52

e.	Odlaganja u sudskom postupku.....	53
f.	Organizovanje rasporeda predmeta:	57
g.	Naimenovanje opštinskih tužilaca:	56
h.	Veštačenje:	58
ii.	Pitanja zastupnika odbrane.....	59
a.	Preporuke zastupnicima odbrane.....	60
b.	Preporuke sudskim vlastima	60
V.	Zabrinutost oko programa međunarodnih sudija i tužioca.....	62
i.	Neadekvatno sačinjavanje ugovora.....	63
ii.	Neadekvatni postupci u dodeljivanju predmeta.....	64
iii.	Nedostatak nadgledanja.....	66
	POGLAVLJE 5.....	68
	ZAKLJUČAK	68
	DODATAK.....	69
	RELEVANTNI RAZVOJ KRIVIČNOG ZAKONA 2000 – 2005	69
	ZAKONI SKUPŠTINE KOSOVA.....	73

GLOSAR

AOP	Administrativno odeljenje pravde
CPAO	Resurs centar za pomoć advokatima odbrane
OSA	Odeljenje sudske administracije
OP	Odeljenje pravde
ECHR	Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
VPS	Vanredni pravosudni sistem
ZKP SRJ	Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Jugoslavije
ICCPR	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
MST	Međunarodni sudije i tužioci
SIP	Služba za inspekciju pravosuđa
ZMD	Zakon o maloletničkoj delinkvenciji na Kosovu
KFOR	Kosovske vojne snage
KPV	Kosovsko pravosudno veće
KVST	Kosovsko veće za sudije i tužioce
KIP	Kosovski institut za pravosuđe
KPS	Kosovska policijska služba

SNPS	Sektor za nadgledanje pravosudnog sistema
NATO	Organizacija severno-atlantskog pakta
OMiK	OEBS Misija na Kosovu
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PKZ	Privremeni krivični zakon Kosova
PZKP	Privremeni zakon o krivičnom postupku Kosova
SPGS	Specijalni predstavnik Generalnog sekretara
UN	Ujedinjene nacije
UNMIK	Misija privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu
SZS	Služba za zaštitu svedoka

REZIME RADA

Sektor za nadgledanje pravosudnog sistema (SNPS) Odeljenja za ljudska prava i vladavinu prava (Odeljenje) Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS Misija na Kosovu) do sada je izdao devet javnih izveštaja i osam polujavnih izveštaja, u kojima je analiziran pravosudni sistem iz perspektive ljudskih prava i istaknute su brige u vezi pravičnog i blagovremenog vođenja sudskih postupaka. U ovim izveštajima navedeno je skoro 200 preporuka koje su upućene relevantnim organima kako bi oni preduzeli konkretne akcije koje bi im pomogle da otklone nedostatke i da osiguraju revnosno poštovanje međunarodnih standarda. Nadležni organi kojima su upućivane ove preporuke bili su Specijalni predstavnik Generalnog sekretara (SPGS) Misije Ujedinjenih Nacija na Kosovu, KFOR, Odeljenje pravde UNMIK-a (OP), pravne ili sudske institucije, predsednici sudova, tužioci, i branioci. U ovom izveštaju razmotren je stepen do koga su ovi organi rešavali probleme koji su istaknuti u izveštajima SNPS.

Znatan broj preporuka OEBS-a bio je u potpunosti ili delimično ispunjen od strane nekih organa. Što se tiče institucionalnog razvoja, organi vlasti su obrazovali Službu za inspekciju pravosuđa i Kosovsko veće za sudije i tužioce sa ciljem da se poveća nadzor u sistemu krivičnog pravosuđa; Kosovski institut za pravosuđe (KIP) da vrši obuku sudija i tužilaca, Centar za pomoć advokatima obrane u krivičnim postupcima da se osigura jednakost sredstava pred sudom¹; i Službu za uslovni otpust da se poboljšaju rehabilitacione mogućnosti kaznenog sistema. Poboljšanja su ostvorena i u samim sudovima gde su organi vlasti uspešno pozivali na veće učešće etničkih zajednica. Što se tiče razvoja u zakonodavstvu, nekoliko preporuka OEBS-a je sprovedeno proglašenjem Ustavnog okvira za Privremenu samoupravu na Kosovu i novog krivičnog i zakona o krivičnom postupku, kao i preko izdavanja pravosudnih uputstava.

Određen broj preporuka OEBS-a koje su bile upućene sudovima, tužiocima i braniocima isto tako su ispoštovane. Ostvorena su znatna poboljšanja u načinu na koji sudovi rešavaju krivična dela u vezi seksualnih prekršaja, kao i kod određivanja branilaca. Advokatska komora Kosova (AKK), koja zastupa interese advokata, odigrala je važnu ulogu na podizanju standarda zastupanja branilaca jer je sačinila Kodeks ponašanja i organizovala obuku za svoje članove. U nekim oblastima, standardi branilaca su se veoma poboljšali.

¹ KIP i CPAO je osnovala Misija OEBS-a na Kosovu

OEBS je preporučio da se u etnički osetljivim predmetima angažuju međunarodni sudije i tužioci da bi se izbegla pristrasnost kod sudija, i zadovoljan je zbog novog pristupa u radu sudova gde međunarodni sudije i tužioci rade zajedno sa lokalnim sudijama. Na kraju, ranija praksa u pogledu pritvaranja bez sudskog naloga po naredbi SPGS i KFOR sada je prestala, i verovatno da se neće ponoviti, čime su ispunjene preporuke koje je OEBS dao još odavno.

Međutim, uprkos napred navedenim naporima, određen broj preporuka OEBS-a nije rešen na odgovarajući način. U većini slučajeva, kada organi vlasti nisu postupali prema preporukama, problemi u vezi s tim ostali su čak do danas. Što se tiče pravnih i sudskih institucija, uprkos preporuka OEBS-a, organi vlasti nisu uspeli da obezbede odgovarajući prostor za odražavanje javnih pretresa u sudovima, i odupirali su se zahtevima da povećaju plate u pravosuđu čime bi privukli najbolje pravnike i suzbili korupciju. Još uvek postoji veliki nedostatak institucionalne podrške za izvršenje kazni izvan pritvora, naročito za maloletne prekršioce, tako da se ne mogu primeniti određene alternativne kazne. Uprkos brojnim preporukama u kojima se zahtevaju bolji uslovi za smeštaj mentalno bolesnih prekršioaca zakona, još uvek nedostaje adekvatna bezbedna ustanova za to. Iako je UNMIK uveo ogroman spektar novih zakona, određene oblasti koje bi imale koristi od novih ili izmenjenih zakona ostale su netaknute.

OEBS je mnoge preporuke uputio sudijama. Međutim, uprkos pomoći koja je sadržana do detalja u izveštajima OEBS-a i obuke koju je vršio KIP, u mnogim oblastima sudije još treba da poboljšaju nivo njihove prakse da bi zadovoljili međunarodne standarde. Povrede normi blagovremenog i pravičnog sudskog postupka redovno se dešavaju širom Kosova, uprkos konkretnim preporukama koje prakse se moraju izmeniti. Naročito, sudije na svim nivoima nepropisno i nepotpuno daju obrazloženja za svoje odluke o pritvoru i kaznama. Sudovi nisu uveli preporučenu praksu i postupke koji su planirani da se osigura da se pretresi vode bez nepotrebnog odlaganja: i dalje ostaju problemi da se osigura prisustvo svedoka na pretresu, da se organizuju tužioci u opštinskim sudovima, i da se dobiju nalazi veštaka. I, uprkos stalnim opomenama, jedan broj predsednika sudova ne nastoje da osiguraju da daju na uvid javnosti kompletan raspored pretresa.

Pored toga, mnoge preporuke koje su upućene braniocima kao da su bile upućene licima sa oštećenjem sluha. OEBS je i dalje zapažao slučajeve u kojima branioci nisu na efikasan način branili njihove klijente i/ili su povredili domaći kodeks ponašanja. U mnogim predmetima ovo je dovelo do povrede prava optuženih lica na efikasnu odbranu.

Konačno, program međunarodnih sudija i tužilaca, iako je to bila neophodna komponenta i predstavlja ukupan uspeh na suzbijanju međuetničkih zločina i organizovanog kriminala u periodu posle sukoba, ima nekih nedostataka. Iako su neke preporuke OEBS-a bile primenjene, neke druge su bile ignorisane. Neadekvatni ugovori o radu sa međunarodnim sudijama i tužiocima blokiraju sistem; procedura za dodelu predmeta može da povredi međunarodne standarde; i nedostatak angažovanja u smislu koristi od ovog programa. Ovi preostali problemi, koji su se mogli otkloniti uz malo napora, otvorili su mogućnosti za kritike programa.

Budući da će preostale pravne i sudske odgovornosti biti prenošene sa UNMIK-a na PIS, ovaj izveštaj može služiti kao podsetnik na ono što je ostvareno i, što je možda još važnije, na ono što ostaje da se uradi.

POGLAVLJE 1

UVOD

I. POZADINA

Ovaj Pregled sačinio je Sektor za nadgledanje pravosudnog sistema (SNPS), koji je u sastavu Odeljenja za ljudska prava i vladavinu prava (Odeljenje) OEBS-ove Misije na Kosovu (OEBS). OEBS funkcioniše u okviru Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK), kao Stub za izgradnju institucija.

SNPS je nadgledao sistem krivičnog pravosuđa na Kosovu koji se nalazi pod upravom Ujedinjenih nacija od 1999. Tokom ovog perioda SNPS je izdavao izveštaje u kojima je analizirao sistem pravosuđa iz perspektive ljudskih prava i isticao probleme u vezi sa pravičnim suđenjem i blagovremenim sudskim procesima. SNPS je tokom poslednjih šest godina dao preko 190 preporuka, koje su se kretale od oslobađanja nezakonito pritvorenih pritvorenika do obezbeđivanja prevodilačke opreme za sudove. Ove preporuke upućene su relevantnim organima, to jest lokalnim i međunarodnim institucijama ili akterima, kao što su SPGS, KFOR, OP UNMIK-a, pravne ili sudske institucije, predsednici sudova, tužiocima i braniocima. Posle objavljivanja svojih izveštaja SNPS je održavao sastanke sa predsednicima Vrhovnog, okružnih i/ili opštinskih sudova, tužiocima, predstavnicima Advokatske komore Kosova (AKK), i faktorima u OP, da bi razmotrili načine kako da se otklone istaknuti problemi u oblasti ljudskih prava. Od januara 2005. godine, SNPS direktno dostavlja svoje mesečne izveštaje, sa ograničenim pristupom javnosti, sudovima, javnim tužiocima i Advokatskoj komori Kosova, sa ciljem da ih obavesti o zapaženim problemima, onako kako se oni javljaju, i posle toga su vođeni razgovori u vezi s tim na zahtev napred navedenih aktera.

U ovom izveštaju data je ocena o razvoju i preostalim brigama u odabranim oblastima sa ciljem da se prikaže širi pregled sistema krivičnog pravosuđa. Ovo nije sveobuhvatna ocena svih prethodnih preporuka. Poglavlje 2 ovog izveštaja obrađuje preporuke koje su organi vlasti (bar delimično) rešili. U Poglavlju 3 razmotrene su preporuke koje nisu nikada na pravi način rešavane, i proistekli nedostaci koji još uvek postoje u pravosudnom sistemu.

II. MANDAT SEKTORA ZA NADGLEDANJE PRAVOSUDNOG SISTEMA

Rezolucija Saveta bezbednosti UN 1244 ovlastila je Generalnog sekretara UN da ustanovi međunarodno civilno prisustvo na Kosovu koje će obezbediti privremenu upravu. Jedna od glavnih

odgovornosti međunarodnog prisustva je “*zaštita i unapređenje ljudskih prava.*”² Generalni sekretar UN, u svom izveštaju Savetu bezbednosti UN od 12. jula 1999., vodeću ulogu u izgradnji institucija u okviru UNMIK-a dodelio je OEBS-u i istakao da jedan od glavnih zadataka Staba za izgradnju institucija treba da bude nadgledanje ljudskih prava i izgradnja kapaciteta. On je isto tako naložio UNMIK-u da radi na razvoju koordinisanih mehanizama koji će olakšati nadgledanje ljudskih prava i propisno funkcionisanje pravosudnog sistema.³

U pismu o saglasnosti, od 19. jula 1999., između Generalnog podsekretara UN za mirovne operacije i predstavnika Glavnog štaba OEBS-a, kaže se da OEBS treba da razvije mehanizme koji će osigurati da sudovi, administrativni tribunali i ostale sudske strukture posluju u skladu sa međunarodnim standardima krivičnog pravosuđa i ljudskih prava.⁴ U okviru OEBS-a, Ovo Odeljenje ima odgovornost da nadgleda i piše izveštaje o pravosudnom sistemu u pogledu poštovanja ljudskih prava i vladavine prava. Kao sektor u okviru ovog Odeljenja, SNPS ima zadatak da nadgleda predmete koji se vode pred pravosudnim sistemom, da ocenjuje da li se oni vode u skladu sa međunarodnim standardima, i da izveštava o stvarima u kojima postoje problemi.

Međunarodni standardi o ljudskim pravima⁵ čine deo važećeg zakona na Kosovu preko, *inter alia*, UNMIK Uredbe 1999/24 – koja obavezuje ona lica koja se nalaze na javnim funkcijama na Kosovu da poštuju međunarodno priznate standarde ljudskih prava – kao i preko Ustavnog okvira.⁶ Dakle,

² Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244, 12. jun 1999., stav 11/j.

³ “UNMIK će imati ključnu grupu stručnjaka i savetnika za ljudska prava koji će imati neometani pristup svim delovima Kosova u cilju istraživanja zloupotrebe ljudskih prava i osiguranja zaštite i unapređenja ljudskih prava i da se problemi u vezi s tim rešavaju u ukupnim aktivnostima misije. Nadgledači ljudskih prava će, preko zamenika Specijalnog predstavnika za izgradnju institucija, izveštavati Specijalnog predstavnika o svojim nalazima. Nalazi nadgledača ljudskih prava redovno će se objavljivati i po potrebi će se dostavljati mehanizmima za ljudska prava Ujedinjenih nacija, u konsultaciji sa Visokim komesarijatom Ujedinjenih nacija za ljudska prava. UNMIK će obezbediti koordinisano izveštavanje i službe za rešavanje ovih problema.” Vidi izveštaj Generalnog sekretara UN Savetu bezbednosti UN, o Privremenoj upravi Ujedinjenih nacija na Kosovu, S/1999/779, 12. juli 1999., stav 87.

⁴ U Pravosudnom biltenu 2001/15 o pristupu monitora OEBS-a sudskim postupcima i sudskim dokumentima, od 6. juna 2001., potvrđuje se da monitori iz SNPS imaju pristup svim krivičnim postupcima i sudskoj dokumentaciji, uz samo nekoliko izuzetaka. Ovo je dopunjeno u Pravosudnom biltenu 2004/6, od 30. septembra 2004., u kome se tvrdi da SNPS takođe ima pristup i građanskim i upravnim postupcima i sudskoj dokumentaciji u skladu sa sporazumom između UNMIK Staba I i OEBS-a. Ovaj Bilten imao je za cilj da se poveća razumevanje OEBS-ovog mandata kod pravosuđa, i da se osigura da monitori koji prate suđenja imaju potpun pristup kako u krivičnim tako i u građanskim i u upravnim postupcima.

⁵ Ovi međunarodni standardi su detaljno opisani, *inter alia*, u članovima 9, 10, i 14 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (ICCPR) i u članovima 5 i 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR).

⁶ UNMIK Uredba 2001/9 o Ustavnom okviru za privremenu samoupravu, koja je usvojena 15. maja 2001., Poglavlje 3, član 3.3, kaže da “odredbe o pravima i slobodama koje su iznete u ovim instrumentima [međunarodni instrumenti o ljudskim pravima] direktno se primenjuju na Kosovu.”

prilikom ocenjivanja saglasnosti sa međunarodnim standardima, OEBS kao osnovu za svoju analizu koristi međunarodne instrumente, konvencije, i pravnu nauku o ljudskim pravima.

POGLAVLJE 2

PROBLEMI KOJI SU REŠENI

I. UVOD

U 2004.godine, OEBS je za potrebe izveštaja ovako postavio koncept: “Kada su UN došle na Kosovo 1999. prašina se još uvek nije slegla od etničkog sukoba koji je usledio posle više decenija komunističke vladavine i desetogodišnje aktivne unutrašnje represije Beograda. Organizovani kriminal je bio na delu a policijska služba je bila u rasulu. Nije postojao funkcionalni sudski sistem i skoro da nije postojala ni vladavina prava. Većina sudija i tužilaca koji su aktivno radili pre nego što je počelo NATO bombardovanje pobjegli su. Međunarodne vojne snage, KFOR, bile su odgovorne za održavanje reda i zakona.”⁷ Posle toga je usledio zaključak: “Pre četiri godine sudski sistem je bio u rasulu. Od tada ovaj sistem je transformisan u funkcionalni sistem, što znači da su u sistem ugrađene mnoge moderne i progresivne pravne odredbe i instrumenti. Ova poboljšanja produkt su ogromnih napora koje su uložili lokalni i međunarodni akteri, uključujući tu sudije, tužioce, advokate odbrane i lica koja rade u raznim sudskim organima.”⁸ Poglavlje 2 fokusira se na ove napore tako što analizira probleme koje je OEBS istakao a koje su onda, delimično ili potpuno, rešili nadležni organi.

Zbog preglednosti ovo Poglavlje je podeljeno na četiri dela: Institucionalni razvoj, Zakonodavni razvoj, Praktični razvoj, i Razvoj u okviru Programa za međunarodne sudije i tužioce. OEBS ne sugerise da su sve reforme koje su u daljem tekstu pomenute nastale kao direktna posledica ranijih preporuka OEBS-a; u nekim slučajevima relevantni organi već su razmatrali reformu i preporuka OEBS-a samo je potkrepila takvo opredeljenje. Ipak, mnoge reforme nesumnjivo su izvršene kao direktni odgovor na OEBS-ove preporuke koje su date na osnovu nalaza i izveštaja. Ostale reforme uvedene su kao odgovor na kombinaciju pritisaka više zainteresovanih strana, uključujući tu lokalne i međunarodne organe nadležne za pravosudni sistem.

⁷ 6. Pregled Sistema krivičnog pravosuđa pod naslovom *Zločin, pritvor i kazna* (Decembar 2004), u daljem tekstu: Šesti pregled, str. 10.

⁸ Šesti pregled, str. 13.

II. INSTITUCIONALNI RAZVOJ

U cilju obnove sistema krivičnog pravosuđa kao i da mu pomogne da posluje pravično i delotvorno, OEBS je dao brojne preporuke da se obrazuju, unaprede ili transformišu pravne ili sudske institucije na Kosovu. Izbor ovih institucija neveden je u daljem tekstu.

i. Služba za inspekciju pravosuđa i Kosovsko veće za sudije i tužioce

Godine 2000., pošto je pratio predmete u kojima je bio prisutan međuetnički element (kao što su bili slučajevi ratnih zločina), OEBS je bio mišljenja da, bilo zbog etničke pristrasnosti ili nekompetentnosti, sudovi nisu bili u stanju da neke slučajeve reše na propisan način, da pozovu važne svedoke, i da preispitaju nedoslednosti u dokazima.⁹ Bilo je potrebno da se uvede strogi nadzor u pravosuđu. Jula 2000., da bi se pojačao nadzor u sistemu krivičnog pravosuđa, OEBS je preporučio da SPGS:

“Obrazuje [...] Jedinicu za istrage u pravosuđu (JIP) u okviru Odeljenja pravde. JIP je trebalo da ustanovi postupke za neposredno preispitivanje i istrage žalbi. Kao posledica ovih istraga JIP bi trebalo da ima vlast da disciplinski kazni ili odstrani sudije ili tužioce iz pojedinih predmeta ili iz službe.”¹⁰

U odgovoru na OEBS-ov Pregled i preporuke, OEBS i Administrativno odeljenje pravde (AOP) su obrazovali radnu grupu da preispita ove preporuke i utvrdi odgovarajuću akciju. AOP je pozitivno ocenio potrebu za strožim nadzorom. Sledeći navedenu preporuku UNMIK je obrazovao Službu za inspekciju pravosuđa (SIP) i Kosovsko veće za sudije i tužioce (KVST).

SIP, u kojoj trenutno rade 15 međunarodnih i 14 lokalnih službenika, nadležna je da vrši inspekcije, revizije i istrage sudskog sistema na Kosovu, uključujući tu i prijave za neprofesionalno ponašanje sudija, tužilaca i porotnika.¹¹ Sektor za reviziju u okviru SIP, predviđen je da se sudski sistem podvrgne temeljnoj kontroli iz šire perspektive, a počeo je sa radom 2005. Posle izvršene istrage SIP može da iznese predmet neprofesionalnog ponašanja pred disciplinsku komisiju KVST, koje onda može da preduzme odgovarajuće mere protiv sudija ili tužilaca. Danas SIP igra važnu ulogu u

⁹ Vidi OEBS-ov Pregled Sistema krivičnog pravosuđa (1. februar 2000. – 31. juli 2000), u daljem tekstu Prvi pregled.

¹⁰ Prvi pregled, str. 76.

¹¹ SIP je ustanovljena na bazi UNMIK Administrativne direktive 2002/4.

pravosudnom sistemu i pozitivno je reagovao na probleme koje je istakao OEBS u pogledu istraga eventualnih slučajeva neposlovnog ponašanja.

KVST je ustanovljeno prema UNMIK Uredbi 2001/8 o ustanovljenju Kosovskog veća za sudije i tužioce, koje je zamenilo Savetodavnu komisiju za pravosuđe.¹² U Uredbi stoji da je KVST “nadležno da po potrebi daje savete Specijalnom predstavniku Generalnog sekretara (SPGS) o stvarima u vezi postavljenja sudija, tužilaca i porotnika, i da razmatra žalbe, ukoliko budu podnete, protiv sudija, tužilaca ili porotnika.”¹³ Ono je ovlašćeno da izriče disciplinske sankcije i da usvaja etičke kodekse ponašanja za sudije, tužioce i porotnike.¹⁴ Tokom svog mandata, KVST je rešavalo nekoliko slučajeva neposlovnog ponašanja u pravosuđu.¹⁵ KVST je dokazalo da je vitalni organ u sistemu krivičnog pravosuđa. Nakon prenosa nadležnosti u oblasti pravosuđa, KVST je pretrpelo transformaciju. 20. decembra 2005. proglašena je UNMIK Uredba 2005/52 o ustanovljenju Kosovskog pravosudnog veća. Ova uredba usvojena je kao rezultat tekuće reorganizacije pravosudnog sistema na Kosovu, “[...] u cilju očuvanja nepristrasnog, integrisanog, nezavisnog profesionalnog i odgovornog pravosuđa.”¹⁶ U članu 1 ove Uredbe, propisuje se da se Kosovsko pravosudno veće (KPV) brazuje kao profesionalno telo pod vlašću SPGS i da nasleđuje KVST, koje će biti raspušteno čim se obrazuje ovo novi KPV.

ii. Kosovski institut za pravosuđe

OEBS je, zajedno sa pravnom zajednicom na Kosovu, obrazovao Kosovski institut za pravosuđe (KIP). On je formalno počeo sa svojim aktivnostima avgusta 1999., kao Sektor za obuku pravosuđa, a kao KIP je obrazovan februara 2000. Mandat KIP je da vrši obuku sudija i tužilaca sa ciljem da

¹² UNMIK Uredbom 1999/7 od 7. septembra 1999. ustanovljena je Savetodavna komisija za pravosuđe (SKP) sa mandatom da preporučuje kandidate za postavljenje sudija i tužilaca na stalne funkcije. SKP je isto tako imala ovlašćenja da preporučuje disciplinske mere, uključujući tu i razrešenje sudija i javnih tužilaca.

¹³ Vidi UNMIK Uredba 2001/8 o ustanovljenju Kosovskog veća za sudije i tužioce, 6. april 2001.

¹⁴ “Veće može da rešava u vezi disciplinskih sankcija, kao što je izneto u članu 7, osim razrešenja sa funkcije sudija i tužilaca kao i porotnika, ali tamo gde je to potrebno ono može dati predlog Specijalnom predstavniku Generalnog sekretara za takvo razrešenje. Na zahtev Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara, Veće može dati savet i o drugim pitanjima u vezi pravosudnog sistema.” UNMIK Uredba 2001/8 vidi supra fusnotu 13

¹⁵ Šest slučajeva izvršenja krivičnih dela; 15 slučajeva zanemarivanja sudske/tužilačke funkcije; sedam slučajeva postupanja na način koji nije u saglasnosti sa obavezama sudije/tužioca da budu nezavisni i nepristrasni; osam slučajeva u kojima su usled ličnog ponašanja ili na neki drugi način ova lica bila dovedena u položaj koji se ne slaže sa propisnim izvršavanjem njihove funkcije, i u 9 slučajeva povređen je etički kodeks ponašanja. Vidi, Nedeljni izveštaj Odeljenja pravde (29. novembar – 5. decembar 2005).

¹⁶ UNMIK Uredba 2005/52 o ustanovljenju Kosovskog pravosudnog veća.

poboljša njihove profesionalne i tehničke mogućnosti. Kada bude proglašen nacrt zakona, koji je usvojen od strane Skupštine i trenutno čeka na proglašenja od SPGS, KIP će postati samostalna škola za sudije u okviru sveukupne vladine strukture.

Tokom proteklih šest godina, OEBS je uputio mnoge preporuke KIP-u za konkretne vrste obuke. U skoro svim prilikama, KIP je dosledno održavao treninge u predloženim oblastima. U daljem tekstu su navedena nekoliko primera:

- Septembra 2000. KIP je, u saradnji sa MKTJ, organizovao seminar o međunarodnom humanitarnom pravu za domaće i međunarodne sudije, javne tužioce i ključnu grupu branilaca. Osim toga, KIP je organizovao uvodne kurseve za nove sudije i tužioce novembra 2000. Na ovim seminarima razmatrani su članovi 5 i 6 ECHR.¹⁷
- Dana 26/27. januara 2005., KIP je održao radionicu o Privremenom zakonu o krivičnom postupku na kome su razmatrane odredbe u vezi skraćenog postupka.¹⁸
- U raspravi za okruglim stolom koju je KIP organizovao i održao 20. septembra 2005., razmatrana su pitanja u vezi kazni, izračunavanju kazni, i uticaju olakšavajućih i otežavajućih okolnosti. Na ovom sastanku OEBS je izrazio svoju zabrinutost zbog neadekvatne primene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti.¹⁹
- KIP je održao dve radionice u vezi novoproglašenog Zakona o maloletničkoj delinkvenciji. Prva radionica održana je 10/11 marta 2005. a druga je održana 12. jula 2005.²⁰

¹⁷ OEBS je preporučio da KIP treba da obezbedi sveobuhvatniju obuku u vezi primene međunarodnog zakona o ljudskim pravima u kontekstu krivičnog pravosuđa i to kako za lokalne tako i za međunarodne sudije i tužioce; Vidi OEBS-ov Drugi pregled sistema krivičnog pravosuđa (1. septembar 2000. – 28. februar 2001), u daljem tekstu Drugi izveštaj, str. 97.

¹⁸ OEBS je preporučio da KIP treba, kao deo obuke sudija u vezi Privremenog zakona o krivičnom postupku, da istakne izmene koje su unete u skraćenom postupku, u OEBS-ovom Tematskom izveštaju o "Sprovođenju pravde u opštinskim sudovima" (Mart 2004), u daljem tekstu Izveštaj o opštinskim sudovima, str. 30.

¹⁹ OEBS je preporučio da KIP treba da organizuje obuku u vezi odmeravanja kazni, uz isticanje potrebe da se svaki slučaj pojedinačno i detaljno obrazloži, kao i da se na pravi način primenjuju olakšavajuće i otežavajuće okolnosti. Šesti pregled, str. 62.

²⁰ OEBS je preporučio da KIP nastavi da organizuje obuku u vezi zakona za maloletničku delinkvenciju, međunarodnih standarda u maloletničkom pravosuđu, i u vezi primene alternativnih mera. Šesti pregled, str. 63.

Ovi kursevi obuke nesumnjivo da su imali pozitivni uticaj na sudije i tužioce koji su ih pohađali. U prosequ, svaki kurs obuke pohađalo je oko 25 sudija i/ili tužilaca..

iii. Resurs centar za pomoć advokatima

Da bi se osigurala veća ravnopravnost između tužilaštva i odbrane, OEBS je jula 2000.godine, preporučio da:

“se obrazuje služba za braniocce u krivičnim predmetima i da ona bude na raspolaganju i posluje kao resurs centar za pomoć advokatima odbrane.”²¹

“Služba za braniocce,” bi se sastojala od međunarodnih i domaćih branilaca. Smatralo se da bi ovakva služba bila bitna da se poveća ravnopravnost sredstava između tužilaštva i odbrane, i to naročito na onim suđenjima u kojima su učestvovali međunarodni sudije i tužioci. Konkretno, OEBS je preporučio da ovoj službi treba da se omogući da pruži znatnu materijalnu i suštinsku pomoć odbrani u predmetima gde se radi o ratnim ili etnički motivisanim krivičnim delima.

Ovakva služba, Centar za pomoć advokatima odbrane u krivičnim postupcima (CPAO), konačno je ustanovljen 2001.godine od strane OEBS-a, u saradnji sa AKK. Ideja je bila da se obezbedi neposredna pravna ekspertiza uz primenu međunarodnih standarda o ljudskim pravima u pojedinačnim slučajevima i da se ojačaju sposobnosti lokalnih branilaca. CPAO je počeo da pruža usluge aprila 2001. i stekao je status NVO 3. maja 2001.²² Od samog osnivanja CPAO je obezbeđivao lokalnim braniocima pristup relevantnim međunarodnim instrumentima i istraživačkom materijalu i pomagao je lokalnim braniocima da pripreme predmet. Njegov doprinos se pokazao kao neprocenjiv. Do februara 2005., CPAO je obezbedio profesionalnu pomoć braniocima u 143 predmeta. U šest predmeta, CPAO je obezbedio profesionalnu pomoć za podnošenje žalbi pred Evropskim sudom za ljudska prava.

OEBS sa žaljenjem izveštava da, zbog problema u prikupljanju sredstava, CPAO trenutno radi samo sa dva pravnika i otkazao je većinu svojih programa. Trenutno je, zajedno sa AKK, angažovan na projektu Kontinuirano pravno obrazovanje za članove AKK. U stvari, CPAO

²¹ Prvi pregled, str. 55.

²² OEBS-ov informativni izveštaj: Resurs Centar za pomoć advokatima, 28. maj 2001.

koordinira ugovaranjem AKK treninga o Kontinuiranom pravno obrazovanju, i ovaj partnerski odnos se čini veoma uspešnim pogotovo što se tiče povećanja stručnosti članova Komore.²³

iv. Služba za uslovni otpust

Služba za uslovni otpust obrazovana je 2002. Godine 2004., njena uloga je predefinisana u kosovskom Privremenom krivičnom zakonu (PKZ), koji je dalje opisao njene obaveze i dužnosti. PKZ je uveo nekoliko novih mera alternativnih kazni, za čiji nadzor ima odgovornost upravo Služba za uslovni otpust, kao što je društveno korisni rad, kazne pritvora na poluslobodi, i izveštavanje pravosudnih organa u vezi sprovođenja izrečenih kazni.

U 2004.g., Služba za uslovni otpust je imala 48 službenika koji su bili raspoređeni u tri regiona da vrše nadzor u primeni alternativnih kazni.²⁴ Međutim, uprkos raspoloživosti alternativnih kazni koje su zahtevale angažovanje službe za uslovni otpust sudovi su nerado izricali ove mere. Od oktobra 2004., uopšte nije bilo predmeta u kojima su izrečene uslovne kazne niti su tražene usluge Službe za uslovni otpust; nije bilo slučajeva uslovnih kazni koje su bile kombinovane sa nalogom za društveno korisni rad u zajednici za odrasla lica; i nije bilo slučajeva u kojima je zatvorska kazna zamenjena društveno korisnim radom u zajednici. OEBS je utvrdio da sudije nisu bile dobro upoznate sa uslugama koje pruža Služba za uslovni otpust. Zbog toga je OEBS, decembra 2004., preporučio da:

“Regionalne kancelarije Službe za uslovni otpust treba da se podstaknu da uspostave kontakte sa sudijama i tužiocima na nivou okružnih i opštinskih sudova sa ciljem da se kod pravosuđa poveća razumevanje o uslugama koje pruža Služba za uslovni otpust i da primenjuju alternativne mere.”²⁵

²³ Odlukom Upravnog odbora AKK od novembra 2005, CPAO je odgovoran za organizovanje teninga Kontinuirane pravne obuke, što će postati i obavezno sa proglašenjem Zakona o advokaturi.

²⁴ Šesti izveštaj, str. 63.

Prema izjavama Okružnih i opštinskih sudova sada postoji dobra saradnja 46 službenika Službe za uslovni otpust i sudova.²⁶ Izveštaji Službe za uslovni otpust objavljuju se blagovremeno i njihova služba pruža veliku pomoć sudovima. Od 1. januara 2005. do 1. decembra 2005., Služba za uslovni otpust dostavila je tužilaštvu i sudovima preko 1209 izveštaja.²⁷ Do danas, Služba za uslovni otpust izvršila je nadzor u preko 80 slučajeva alternativnih sankcija, uključujući tu nekoliko slučajeva društveno korisnog rada, jačeg nadzora od strane Službe i raznih izrečenih mera.²⁸ SNPS redovno prati slučajeve u kojima službenici za uslovni otpust daju jasna svedočenja o socijalnim okolnostima prekršioca zakona, i ponekad preporučuje izricanje alternativnih mera. Služba za uslovni otpust se već dokazala da je važan dodatak u procesu za rehabilitaciju prekršilaca zakona.

v. Sudovi

a. Osoblje u sudovima

Veliki broj zaostalih predmeta u sudovima bio je, a i dalje je, veliko problematično pitanje; u krivičnim predmetima ovo utiče na pravo optuženog da mu se sudi u okviru razumnog vremena i na sposobnost sudova da utvrde istinu, jer kašnjenje može da utiče na pribavljanje dokaza. Mnogi su uzroci kašnjenja.²⁹ Jedan od njih je nesumnjivo nedovoljan broj službenika u sudovima. U tom smislu, oktobra 2001., OEBS je preporučio da:

“Postavljenje sudija u opštinskim i sudovima za prekršaje, naročito u ovim drugim, treba da se bazira na broju predmeta u svakom sudu, tako da ne dolazi do dispariteta u opterećenju sudija u raznim sudovima na Kosovu.”³⁰

Ovaj problem još jednom je istaknut u OEBS-ovom Izveštaju o sprovođenju pravde u opštinskim sudovima.³¹

²⁶ Sastav Službe za uslovni otpust je sledeći: 24 pravnik, 11 pedagoga, jedan psiholog i devet sociologa. OEBS je obavestjen od strane Glavne službe za uslovni otpust da je u toku upošljavanje 23 nova službenika, od kojih će njih 15 raditi kao službenici za uslovni otpust.

²⁷ Intervju sa načelnikom Službe za uslovni otpust vođen 7. decembra 2005.

²⁸ UNMIK OP, Nedeljni izveštaj (29. novembar 2005 – 5. decembar 2005).

²⁹ Sudije vole da pripisuju veliki broj zaostalih predmeta i iz toga proisteklo kašnjenje nedostatku sudija i ostalog sudskog osoblja. Od 24 predsednika opštinskih sudova koji su prisustvovali regionalnim sastancima sa OEBS-om, 22 predsednika opštinskih sudova žalilo se na nedovoljan broj službenika u sudovima i na neproporcionalan razmeštaj sudija u sudovima. U stvarnosti, veliki broj zaostalih predmeta posledica je čitavog niza problema, uključujući tu neefikasnost i loše upravljanje i raspored predmeta od strane samih sudija. Vidi, Izveštaj o opštinskim sudovima.

³⁰ Treći pregled Sistema krivičnog pravosuđa (Oktobar 2001), u daljem tekstu Treći izveštaj, str. 86.

Precedentno pravo Evropskog suda za ljudska prava pokazuje da je dužnost sudskih organa da organizuju njihov pravni sistem na takav način da on omogućava sudovima da ispune zahteve u pogledu standarda ljudskih prava.³² Godine 1999., pravosuđe praktično nije postojalo i ne bi trebalo potcenjivati napredak koji je ostvario UNMIK na angažovanju sudskih službenika.³³ Međutim, nije dovoljno učinjeno u poslednjih nekoliko godina da se pravosuđe ojača postavljanjem novih sudija na upražnjena mesta, otvaranjem novih mesta u preopterećenim sudovima, ili preraspoređivanjem resursa među sudovima. Ovo je nepovoljno uticalo na sposobnost sudova da smanje veliki broj zaostalih predmeta i da brzo rešavaju predmete.

Nedavno su organi vlasti počeli ozbiljnije da se bave neadekvatnim razmeštajem sudija. Marta 2005., KIP je počeo da obučava 57 kandidata za sudijske funkcije i, posle ispita i intervjua, njih će KVST rasporediti u opštinske i sudove za prekršaje, u kojima ne postoji dovoljan broj sudija.³⁴ Osim toga, verovatno da će se zajedno sa restrukturiranjem sudskog sistema izvršiti i prerazmeštaj sudija između sudova, što će se desiti ako i kada bude proglašen nacrt Zakona o sudovima.

Iako bi pravosudni sistem bolje funkcionisao da se ovo postavljenje sudija desilo nekoliko godina ranije, ovo je ipak dobar pomak i to bi trebalo da doprinese da se smanji veliki broj zaostalih predmeta.

b. Učešće manjina u pravosudnom sistemu

Postoje ogromne barijere da se stvori multietničko pravosuđe posle etničkog sukoba. Ovo je svakako bilo tačno i za Kosovo. Odsustvo manjina - kosovskih Srba, kosovskih Bošnjaka, kosovskih Turaka, Aškalija, Roma, Egipćana – u pravosuđu dugo vreme je uticao na kredibilitet

³¹ Izveštaj o opštinskim sudovima, str. 30.

³² *Zimmermann and Steiner v Switzerland*, ECHR, A 66 para. 29 (1983).

³³ Ne postoje statistički podaci o broju sudija i tužilaca u 1999. Prema podacima OSA, u 2000.g. broj sudija na svakom nivou bio je: u opštinskim sudovima – 137 sudija, u okružnim sudovima - 45 sudija, u Vrhovnom sudu - 14 sudija, u sudovima za prekršaje – 115 sudija, u Visokom sudu za prekršaje – 5 judges. Godine 2005., bilo je: u opštinskim sudovima – 135 sudija, u okružnim sudovima - 46 sudija, u Vrhovnom sudu – 14 sudija, u sudovima za prekršaje – 96 sudija i u Visokom sudu za prekršaje - 5 sudija. Što se tiče tužilaca u 2000. god. bilo ih je: u opštinskom javnom tužilaštvu – 31 tužilac, u okružnom javnom tužilaštvu – 19 tužioca i u Kosovskom javnom tužilaštvu – 4 tužioca. Godine 2005., broj tužilaca bio je: u opštinskom javnom tužilaštvu – 51 tužilac, u okružnom javnom tužilaštvu – 32 tužioca i u Kosovskom javnom tužilaštvu – 6 tužioca. Dok je broj sudija u 2005.g. manji nego u 2000.god, dotle je broj tužilaca veći u 2005., ovo se pripisuje novoj ulozi javnih tužilaca koju su dobili posle stupanja na snagu novog Privremenog zakona o krivičnom postupku na Kosovu.

³⁴ Od ovih 57 kandidata, samo njih 6 (šest) biće raspoređeno da radi u sudovima za prekršaje.

sudskog sistema u očima manjinskih grupa. Godine 1999., OEBS je pisao, “ustanovljenje sudskog sistema koji odražava raznoliki i multietnički karakter važno je za povećanje nepristrasnosti sudstva i osiguranje nediskriminacionog sprovođenja zakona.”³⁵

Nakon ustanovljenja Vanrednog pravosudnog sistema (VPS) u 1999., postale su očigledne teškoće da se pripadnici manjina ubede da učestvuju u radu pravosudnog sistema. Od juna 1999. do septembra 1999., SPGS je naimenovao ukupno 55 sudija i javnih tužilaca: 42 kosovska Albanca, 7 kosovskih Srba, 4 kosovska Bošnjaka, 1 kosovskog Turčina i 1 Roma.³⁶ Međutim, navodeći kao razlog pitanje bezbednosti, sudije i tužioci pripadnici kosovskih Srba dali su ostavke na svoje funkcije u oktobru 1999., čime je VPS ostao skoro monoetnički. Uloženi su napor da se uposle sudije pripadnici manjina, ali je njihovo učešće i dalje ostalo relativno malo. Decembra 1999., OEBS je u svom polujavnom izveštaju istakao³⁷ “[...] nedostatak kosovskih Srba u pravosuđu umanjuje kredibilitet sudskog sistema i u najmanju ruku može dovesti do utiska o pristrasnosti. Zbog toga je potrebno da se kosovski Srbi sa pravnim kvalifikacijama podstaknu da prihvate posao i učestvuju u radu sudskog sistema. Potrebno je preduzeti odgovarajuće mere da bi se rešile njihove brige u pogledu učešća, na primer da se obezbede adekvatne bezbednosne mere”. Zabrinutost zbog nedostatka učešća manjina u pravosudnom sistemu Kosova je istaknuta marta 2000.³⁸ kada je naglašeno da je potrebno da se na sistematski način podrži prisustvo i delotvorno učešće predstavnika manjina u sudskom sistemu. U martu 2002., OEBS je još jednom preporučio:

“Pravosudni administrativni organi treba da uključe više sudija i tužilaca iz manjinskih grupa (naročito Srba) u sudski sistem.”³⁹

OEBS uvažava velike i neprestane napore i posvećenost Stuba I UNMIK-a u razgradnji paralelnog sistema sudova, što je jedan od razloga za odsustvo sudija i tužilaca pripadnika kosovskih Srba u pravosudnom sistemu Kosova kao i prepreka za formiranje multi-etničkog sastava pravosudnog sistema.⁴⁰

³⁵ OEBS-ov Tematski izveštaj br. 2: Razvoj sudskog sistema Kosova (10. jun do 15. decembar 1999).

³⁶ Prvi pregled, str. 11.

³⁷ OEBS-ov Tematski izveštaj br. 2: Razvoj sudskog sistema Kosova (10. jun do 15. decembar 1999). str. 5.

³⁸ OEBS-ov Informativni izveštaj: “Tretiranje manjina u sudskom sistemu”, str. 6.

³⁹ OEBS-ov Tematski izveštaj o “Sprovođenju pravde” (Mart 2002), str. 20.

⁴⁰ OEBS-ov Tematski izveštaj o “Sprovođenju pravde” (Mart 2002), str. 8.

Međutim, nadležni organi su nastavili da podstiču upošljavanje manjina u sudski sistem, što je dovelo do sporog ali stabilnog povećanja. OP je obrazovalo Sektor za sudsku integraciju, čiji je mandat da rešava probleme u vezi pristupa pravdi koji utiču na manjine, da prati postupanje prema manjinama u sudskom sistemu i da rešava slučajeve diskriminacije. Ovaj Sektor je bio delotvoran. Trenutno ima 14 sudija kosovskih Srba i 17 sudija pripadnika drugih manjinskih grupa, kao i dva tužioca kosovskih Srba i šestoro tužilaca koji pripadaju drugim manjinskim grupama, koji rade u pravosudnom sistemu Kosova.⁴¹

Pored toga, UNMIK je otvorio sudove ili kancelarije za vezu u manjinskim enklavama da bi olakšao fizički pristup sudovima. Na primer, ogranak Opštinskog suda iz Prishtinë/Prištine otvoren je u Gračanici/Gračanice; Sudske kancelarije za vezu otvorene su u Novobërdë/Novom Brdu, Gorazhdevc/Goraždevcu, Vrbovc/Vrbovcu, Hoça e Madhe/Velikoj Hoči, Priluzhë/Priluzju, Shillovë/Šilovu, Osojan/Osojanu, Novak/Novaku, i Mitrovicë/Mitrovici.

Nadležni organi će morati i dalje da ulažu ovakve napore da osiguraju da se dogoročno ustanovi multietničko pravosuđe na Kosovu.

c. Oprema za prevođenje

Posle UNMIK Uredbe 2000/46,⁴² kada je engleski jezik ustanovljen za službeni jezik u sudskim postupcima u kojima učestvuju međunarodni sudije ili tužioci, pretresi su često vođeni na albanskom, srpskom i engleskom jeziku. Suđenja koja su vođena bez opreme za simultani prevod postala su veoma duga. Zbog toga je, marta 2002., OEBS preporučio da:

“Da bi se kašnjenja svela na minimum, potrebno je hitno instalirati opremu za simultano prevođenje u svakom sudu u kome svoje dužnosti obavljaju mešunarodni sudije ili tužioci.”⁴³

Danas, sve regionalne sudnice, osim one u Okružnom sudu u Pejë/Peći, bile su snabdevene opremom za simultano prevođenje. Tako su kašnjenja zbog prevoda znatno smanjena.

⁴¹ UNMIK, OP, Nedeljni izveštaj (20-27. decembar 2005).

⁴² UNMIK Uredba 2000/46 o upotrebi jezika u sudskim postupcima u kojima učestvuju međunarodni sudije ili tužioci, proglašena 15. avgusta 2000.

⁴³ OEBS-ov Tematski izveštaj “O sprovođenju pravde”, str. 18.

d. Dostavljanje odluka Vrhovnog suda

Decembra 2004., OEBS je istakao da se, u mnogim slučajevima, obrazloženja za odluke sudova o kaznama ne slažu sa zahtevima propisanim u zakonu.⁴⁴ U presudama nisu navedene detaljne i pojedinačne ocene svih relevantnih okolnosti vezanih za dato krivično delo i samog prekršioca niti je data prava ocena olakšavajućih i otežavajućih okolnosti. OEBS je pozvao Vrhovni sud da bude smeliji u svojim rešenjima po žalbama i preporučio da Vrhovni sud:

“Izda nalog nižim sudovima da tekstovi presuda i rešenja koji se odnose na kazne treba da sarže detaljno obrazloženje za svaki pojedinačni slučaj.”⁴⁵

Međutim, da bi imale širi uticaj a ne samo na pojedinačne slučajeve, odluke Vrhovnog suda moraju da budu lako dostupne svim advokatima i sudijama. Godine 2002. i 2003. Kosovski pravni centar u saradnji sa Fondom za otvoreno društvo Kosova je objavio prva dva toma rešenja Vrhovnog suda Kosova. Ovaj process objavljivanja mora biti konstantan i održiv. Zbog toga, OEBS dalje preporučuje da:

“Odeljenje sudske administracije treba da osigura da sve presude Vrhovnog suda budu objavljene i da budu lako dostupne sudijama i tužiocima na svim nivoima.”⁴⁶

Ohrabruje što je potpisan Memorandum o saradnji između Kosovskog pravnog centra i Vrhovnog suda, dana 20. jula 2005., koji ima za cilj da olakša publikovanje Biltena Vrhovnog suda. On treba da sadrži sva mišljenja i odluke Vrhovnog suda Kosova, i to sve od 6. aprila 2004. do danas.⁴⁷ Očekuje se da će prvi bilten biti objavljen u drugom kvartalu 2006.g. i biće dostavljen sudijama, tužiocima i braniocima. Ovaj projekat finansira Kancelarija SAD u Prištini.

Objavljivanje i dostavljanje odluka Vrhovnog suda nižim sudovima treba da postane redovna praksa.

⁴⁴ Šesti izveštaj, str. 46.

⁴⁵ Šesti pregled, str. 62.

⁴⁶ Šesti pregled, str. 62.

⁴⁷ Prvi bilten nalazi se u završnoj fazi pripreme i sadrži 141 presudu i rešenje Vrhovnog suda koje su donete u periodu od 6. aprila 2004. do 6. aprila 2005.

III. ZAKONODAVNA KRETANJA

i. Pravosudni bilteni

Pravosudna uputstva izdaje direktor OP; to su formalne, interne instrukcije sudskim akterima. Iako se određene sudije i tužioci ne pridržavaju uvek ovih uputstava, OP je redovno koristilo ova pravosudna uputstva kao pogodan način da vrši uticaj na sudsku praksu. Razumljivo, zbog administrativnih problema OP je nastojalo da izbegne sporiju varijantu izdavanja Administrativnih direktiva.⁴⁸ Međutim, OP mora da pazi i da ne uzurpira ovlašćenja zakonodavne vlasti ili Vrhovnog suda, tako što će izdavati Pravosudna uputstva koja delotvorno uređuju ili tumače zakon.⁴⁹ OP je izdalo nekoliko pravosudnih uputstava radi rešavanja problema koje je istakao OEBS, primeri za to slede:

a. Rešenja o pretpretresnom pritvoru

Od samog početka svog programa nadgledanja, OEBS je zapazio da su mnoga, pa možda i većina, rešenja o pretpretresnom pritvoru bila površna i neadekvatna. Tako je, jula 2000., OEBS preporučio:

“Da SPGS preinači važeći zakon u pogledu preispitivanja rešenja o pretpretresnom pritvoru tako da, između ostalih stvari, sve odluke budu u pisanoj formi i potpuno obrazložene u pogledu razloga za izdavanje naloga za produženi pritvor.”⁵⁰

U odgovoru na ovo, AOP (prethodnik OP), je izdao Pravosudno uputstvo 2000/27, od 19. decembra 2000., u kome podseća sudije da sva rešenja o pritvoru moraju da se zasnivaju na potpuno obrazloženim pisanim odlukama. Na žalost, ovo Pravosudno uputstvo imalo je malo uticaja – decembra 2004. OEBS je objavio drugi izveštaj u kome je izneo iste probleme, koji su kaljali ugled sistema krivičnog pravosuđa na svim nivoima.⁵¹

⁴⁸ Administrativne direktive nije izdavao SPGS.

⁴⁹ Ovo je urađeno najmanje u jednoj prilici. Na primer, 19. marta 2003. OP je izdalo Pravosudni bilten 2003/1 o važnosti vozačkih dozvola koje su izdali organi Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), u kome se sudski/tužilački organi upućuju kako da rešavaju slučajeve u vezi vozačkih dozvola koje su izdali i obnovili organi SRJ, uz pretnju da će svaki sudija ili tužilac koji ne postupaju po ovom Pravosudnom uputstvu biti izvedeni pred Službu za inspekciju pravosuđa i biće im izrečene disciplinske sankcije, što može da znači i razrešenje sa funkcije.

⁵⁰ Prvi pregled, str. 42.

⁵¹ Šesti pregled.

b. Mere bezbednosti za mentalno bolesna lica

Oktobra 2001., OEBS je istakao probleme koji postoje u tretmanu mentalno bolesnih lica u sistemu krivičnog pravosuđa. Primenjuju se “mere bezbednosti” da bi se u pritvoru držala mentalno bolesna lica, koja nisu osuđena ni za kakav zločin i kojima je potrebna lekarska pomoć.⁵² OEBS je preporučio da:

“AOP treba da objavi svoj predlog uputstva za implementaciju Zakona o vanparničnom postupku u vezi pritvora u ustanovama za mentalno bolesna lica i da potvrdi da će u svim slučajevima biti obezbeđena pravna pomoć.”⁵³

Nakon ove preporuke, AOP je objavio Pravosudno uputstvo 2001/20 o primeni Zakona o pritvoru lica u Neuropsihijatrijskoj ustanovi (Zakon o vanparničnom postupku, 1986. članovi 45-55). U ovom uputstvu se ističe da svi pretresi po ovom pitanju treba da se vode u opštinskom sudu, pred sudskim većem od najmanje troje sudija, i utvrđeni su kriterijumi za pritvor i dužina trajanja naloga o pritvoru.

c. Program zaštite svedoka

Zaštita svedoka od pretnji ili zastrašivanja bio je, a i dalje je, jedan od najvećih izazova za sudske organe na Kosovu.⁵⁴ Istraživanje koje je sproveo OEBS pokazuje da sudski akteri nisu znali koja sredstva im stoje na raspolaganju za zaštitu svedoka, posebno, šta je Služba za zaštitu svedoka (SZS), koja čini deo operativne strukture UNMIK-a. SU skladu sa time, OEBS je preporučio da:

“OP treba da izda Pravosudno uputstvo za sve sudije i tužioce u kome će izložiti ulogu SZS i koje pogodnosti postoje u okviru programa za zaštitu svedoka.”⁵⁵

OP je blagovremeno izdalo Pravosudno uputstvo 2003/5 o Programu zaštite svedoka, u kome je razjašnjena procedura koju primenjuje SZS u okviru svog Programa za zaštitu svedoka. U ovom

⁵² Treći pregled, str. 42.

⁵³ Treći izveštaj, str. 46.

⁵⁴ OEBS-ov Peti pregled sistema krivičnog pravosuđa: “Zaštita svedoka u sistemu krivičnog pravosuđa,” u daljem tekstu Peti pregled.

⁵⁵ Peti pregled, str. 26.

uputstvu opisane su dužnosti i obaveze SZS i istaknuto je da SZS može da usvoji alternativu za uključanje u program na predlog tužioca ili sudije. Preko ovog uputstva OP je ustanovilo strukturalni, koordinisani odnos između SZS, tužilaštva i sudova. Međutim, uprkos ovim naporima, nedostatak potrebnih finansijskih sredstava i teškoće pri preseljenju svedoka u treće zemlje predstavljaju stalnu smetnju za propisno sprovođenje programa.

ii. Zakoni

UNMIK Uredba 1999/1 o ovlašćenjima Privremene uprave UN na Kosovu prema Rezoluciji 1244, kojom su SPGS poverena ovlašćenja da proglašava zakone. Tokom svog nadgledanja, OEBS je istakao primere u kojima je bilo neophodno da se donese novi zakon ili da se izmeni postojeći zakon, sa ciljem da se osigura saglasnost sa međunarodnim standardima ljudskih prava. OEBS je tako preporučio da se unesu izmene u zakon. Nadležni organi odgovorili su pozitivno na određeni broj ovih preporuka. Dve najvažnije odredbe razmotrene su u daljem tekstu.

a. Primena instrumenata za ljudska prava

Odmah posle okončanja neprijateljstava u leto 1999. bilo je potrebno da se razjasni važeći zakon. UNMIK Uredba 1999/24, koja je proglašena 12. decembra 1999., ustanovila je četiri moguća izvora važećeg zakona na Kosovu:

- i. Zakon koji je bio na snazi na Kosovu 22. marta 1989;
- ii. UNMIK Uredbe i dodatni instrumenti koji su izdati u vezi s tim;
- iii. Zakon koji se na Kosovu primenjivao od 22. marta 1989. do 12. decembra 1999. (datum kada je Uredba 1999/24 stupila na snagu), ako je bio povoljniji za prekršioca zakona ili ako popunjava neku prazninu koja je postojala u zakonu iz marta 1989, i ukoliko nije diskriminatoran.
- iv. Međunarodni standardi ljudskih prava, koji su izneti u međunarodnim instrumentima za ljudska prava.

Uredbe su imale prednost nad zakonom iz 1989.g., ali hijerarhija između drugih zakonskih izvora nije razjašnjena i; naročito; nije izričito izraženo prvenstvo međunarodnih zakona o ljudskim pravima u odnosu na domaće zakone. Jula 2000., OEBS je preporučio:

“Da SPGS izda Administrativnu direktivu kojom će se potvrditi da:

- i. Međunarodni zakon o ljudskim pravima ima prvenstvo u odnosu na sve druge zakone;
- ii. sudije i javni tužioci su dužni da ne primenjuju odredbe ZKP SRJ⁵⁶ koje su u suprotnosti sa ovim standardima;
- iii. u skladu sa ovim obavezama, sudije i javni tužioci dužni su da primenjuju međunarodne standarde ljudskih prava za rešavanje pitanja koja nisu rešena u ZKP SRJ.”⁵⁷

Nije izdata ovakva Administrativna direktiva. Međutim, većina ovih briga rešena je izdavanjem Ustavnog okvira, koji je proglašen 15. maja 2001.⁵⁸ U članu 3.1 stoji da “sva lica na Kosovu treba, bez ikakve diskriminacije i potpuno ravnopravno, da uživaju ljudska prava i osnovne slobode”, i da su zakoni o ljudskim pravima koji su izneti u glavnim međunarodnim instrumentima direktno primenljivi na Kosovu.⁵⁹ Sledstveno tome, jasno je da je svaka institucija, administrativno telo, organizacija ili “prisustvo” na Kosovu, bilo lokalna ili međunarodna, obavezna da postupa po zahtevima međunarodnog zakona o ljudskim pravima.

b. Privremeni krivični zakon i Privremeni zakon o krivičnom postupku

Uredba 1999/24 o važećem zakonu na Kosovu bila je korisna za razjašnjenje brojnih pitanja, ali ipak nije u potpunosti razjasnila ovaj pravni galimatijas. Jula 2000., OEBS je istakao da, iako je postojeći krivični zakon Kosova generalno bio u skladu sa međunarodnim standardima, mnoge odredbe u njemu ipak nisu.⁶⁰ Da bi u potpunosti razjasnio zakon i da ga uskladi sa evropskim standardima, UNMIK je odlučio da sastavi potpuno novi krivični zakon. Ovaj proces počeo je 2000.g. Novembra 2001., Mešovito savetodavno veće za zakonodavna pitanja, u saradnji sa

⁵⁶ Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Jugoslavije.

⁵⁷ Na primer, između članova koji su u suprotnosti sa ECHR nalazi i član 74 ZKP SRJ, koji je dozvoljavao istražnom sudiji da se meša u komunikacije okrivljenika sa advokatom. Član 152 ZKP SRJ koji je dozvoljavao policiji da svedoke koje zatekne na mestu zločina stavi u pritvor do šest sata do dolaska istražnog sudije. Ovaj član je bio u suprotnosti sa ECHR jer pritvor nekog lica da bi se ono izvelo pred istražnog sudiju u svojstvu svedoka nije validni razlog za pritvor po članu 5 (1) ECHR. Vidi Prvi pregled, str. 18.

⁵⁸ UNMIK Uredba 2001/9 o Ustavnom okviru za privremenu samoupravu na Kosovu.

⁵⁹ Vidi Ustavni okvir, 3.3 “odredbe u vezi prava i sloboda koje su iznete u ovim instrumentima direktno se primenjuju na Kosovu [...]”

⁶⁰ Prvi pregled, str. 17.

Savetom Evrope, završilo je prve nacрте novih zakona. U ovom procesu svoje doprinose su dali OEBS, UNICEF, Pravna inicijativa Američke advokatske asocijacije za Centralnu Evropu i Evroaziju (ABA CEELI), i pravni stručnjaci i akademici sa Kosova.

Ali proces finalizacije išao je sporo. Povrede ljudskih prava, kao što su nemogućnost da se ospori zakonitost pritvora u bilo kojoj fazi postupka, i dalje su zapažane, što se ne bi dešavalo da su novi zakoni bili doneti. U septembru 2001., OEBS je preporučio da, “Novi krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku treba isto tako odmah da se proglas.”⁶¹ Konačno, početkom 2003., Privremeni krivični zakon i Privremeni zakon o krivičnom postupku UNMIK je poslao Kabinetu premijera Kosova radi razmatranja od strane Vlade i Skupštine Kosova, i 7. maja 2003. Komisija za sudska, zakonodavna pitanja i Ustavni okvir pregledala je nacrt Privremenih zakona i dostavila svoje preporuke Skupštini Kosova.⁶² Oba Zakona stupila su na snagu 6. aprila 2004.

IV. RAZVOJ PRAKSE

i. Sudovi

OEBS smatra da oni sudski postupci koji nisu poštovali međunarodne standarde ljudskih prava predstavljaju problem. I pored neprestanih problema (vidi poglavlje IV), bilo je i ohrabrujućih pomaka u radu sudova na Kosovu. Oni se mogu prikazati poređenjem učestalosti kršenja ljudskih prava koja su zabeležena 1999/2000 sa onima od 2005. godine. Ovi pomaci su učinjeni zahvaljujući naporima za razvoj kapaciteta u vidu obuka i radionica, suštinskih promena u važećem zakonu, kao i trudu samih sudija u okviru sudova. Evo primera:

a. Ophođenje prema manjinama u pravosudnom sistemu

Sudska nepristrasnost je vitalni deo svakog pravosudnog sistema. U post-konfliktnim okruženjima kao što je Kosovo, to je bilo posebno, goruće pitanje. Jula 2000-te OEBS je primetio:

“Dugotrajna atmosfera etničkog konflikta je ozbiljno uticala na objektivnu nepristrasnost sudova i izrodilo sumnje o stvarnoj pristrasnosti određenih sudskih veća. Odgovor nadležnih organa vlasti je bio reaktivan i *ad hoc* – rezultujući nejednakim tretmanom

⁶¹ Četvrti pregled sistema krivičnog pravosuđa (septembar 2001-februar 2002) u daljnjem tekstu: Četvrti pregled, str. 58.

⁶² Peti pregled, str. 53.

optuženih pred sudovima i uskraćivanjem osnovnih sredstava koja omogućavaju da se adekvatno pripremi i iznese odbrana.”⁶³

Ovim problemima se donekle pozabavio UNMIK u okviru programa uključivanja međunarodnih sudija i tužilaca (vidi sledeći odeljak). Ali samo ovo nije bilo dovoljno da bi se rešile sve brige u vezi sa nepristrasnošću lokalnih sudija. OEBS je nastavio da nadgleda predmete koji su uključivali pripadnike etničkih manjina. Od 2001. do 2005. godine OEBS je zaključio da nije bilo izveštaja sudskih posmatrača koji bi ukazivali na sumnje u praćenim predmetima u pogledu pristrasnosti sudskih veća.⁶⁴ Ovo se može smatrati pozitivnim i ohrabrujućim znakom. Od januara do decembra 2005.godine OEBS je pratio 81 predmet koji je uključivao pripadnike manjina, a da pri tom nije zabeležio slučajeve etničke pristrasnosti u istima.⁶⁵ Jedinica za sudski inspektorat Odeljenja za pravosuđe nije dobila da obradi nijedan slučaj optužbi protivu sudija po osnovu etničke pristrasnosti koje se podnose Savetu sudija i tužilaca Kosova.⁶⁶ Štaviše, mora se uzeti u obzir i to da su mnogi osetljivi predmeti sa među-etničkim karakterom još uvek u proceduri pred međunarodnim sudijama i tužiocima. OEBS smatra da još uvek postoji potreba za prisustvom međunarodnih sudija i tužilaca u kosovskom pravosudnom sistemu zbog “[...] postojanja pretnji po bezbednost koje mogu da podriju nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa i ograniče njihovu sposobnost da valjano krivično kazne zločine, koji podrivaju mirovni process i potpuno uspostavljanje vladavine prava na Kosovu.”⁶⁷

b. Žrtve seksualnog napada

Tokom 2000. godine SNPS je nadgledao krivične predmete nasilja nad ženama, pogotovo žrtava seksualnih napada. Sa zabrinutošću je primećeno da je neprofesionalni stav policije, tužilaštva i sudstva prema žrtvama bio u suprotnosti sa međunarodnim standardima.⁶⁸ Na primer, u izvesnom broju predmeta predsedavajući sudija je postavljao neprikladna pitanja, odavao utisak da je u

⁶³ Prvi pregled, str. 58.

⁶⁴ Jedinica za pravosudni inspektorat Odeljenja za pravosuđe je informisala OEBS da nije bilo slučajeva pritužbi na etničku pristrasnost tokom 2005-te god.

⁶⁵ U Prishtinë/Prištini je nadgledano 11 predmeta koji su uključivali manjine, u Peja/Peći četiri, u Gjilan/Gnjilanu osam, u Prizrenu devet a u Mitrovicë/Mitrovici 49 predmeta.

⁶⁶ Informacija je dobijena od JIP na dan 22. decembra 2005. god.

⁶⁷ Uredba UNMIK-a br. 2005/50 koja dopunjuje Uredbu UNMIK-a br. 2000/64, kako je izmenjeno, o naimenovanju međunarodnih sudija/tužilaca i/ili promeni mesta postupka, koja je stupila na snagu 12. decembra 2005. godine.

⁶⁸ Član 4. (c) *Deklaracije UN o sprečavanju nasilja nad ženama* pozitivno obavezuje vladu da “pokaže dužnu marljivost u sprečavanju, istrazi i u skladu sa domaćim zakonodavstvom, kažnjavanju dela nasilja nad ženama, bilo da su ona počinjena od strane države ili fizičkog lica.”

pristrasnost na štetu žrtve, kao i to da nije imao obzira prema njenoj privatnosti. Tužiocima su malo šta učinili da bi sprečili maltretiranje žrtava, a savetnici za žrtve su retko bili prisutni.⁶⁹ Problem je posebno bio izražen kod maloletnih žrtava. Jula 2000-te, OEBS je dao sledeće preporuke:

“KIP treba da sprovede dalju obuku sudija, javnih tužilaca, advokata odbrane i organa sprovođenja zakona na temu adekvatnog ophođenja prema žrtvama i svedocima, i njihovog ispitivanja u predmetima seksualnog nasilja.”⁷⁰

Sposobnost sudija i tužilaca da pažljivo i mudro vode predmete seksualnog nasilja se stalno povećava. Tokom 2005-te OEBS je imao prilike da nadgleda tek nekoliko predmeta u kojima sudovi nisu postupali na odgovarajući način.⁷¹ Zabeleženi su usamljeni slučajevi, ali oni su više sistemske prirode. Štaviše, dodatna zaštita maloletnika je uvedena preko Zakona o pravosuđu za maloletnike (ZPM), a trenutno svi predmeti koji se tiču maloletnih žrtava seksualnih krivičnih dela se vode pred većem za maloletnike.⁷²

c. *Pristup advokatima odbrane*

Međunarodni zakon o ljudskim pravima predviđa pravo osumnjičenih i optuženih na advokata odbrane. Od najvećeg značaja je da sudovi zaštite ovo pravo. Međutim, tokom 2000-te OEBS je zabeležio izvestan broj slučajeva kršenja ovog prava: “u mnogim slučajevima sudovi nisu omogućili [pravno] zastupanje, uprkos tome što je optuženima pretila mogućnost zatvaranja.”⁷³ Ovaj previd je preovlađivao uglavnom u predmetima stranih državljanke koje su optužene za prostituciju, od kojih su mnoge tvrdile da su žrtve trgovine ljudima. Godine 2000-te, OEBS je

⁶⁹ Prvi pregled, str. 79-86.

⁷⁰ Prvi pregled, str. 37.

⁷¹ Mesečni izveštaj Odeljenja za HRROL OEBS-a, februar 2005. godine.

⁷² Stupila na snagu donošenjem Uredbe UNMIK-a 2004/8 Zakon o pravosuđu za maloletnike Kosova (ZPM), dana 20. aprila 2004. godine. Član 141 ZPM predviđa da će sudsko veće za maloletnike i sudija za maloletnike suditi odraslima za određena krivična dela koja su počinjena protivu deteta. Ova odredba je uvedena sa namerom da se maloletnicima koji su žrtve nekih tipova teških krivičnih dela omogući posebne zaštita u okviru krivičnog pravosudnog sistema, u skladu sa važećim međunarodnim standardima.

⁷³ Prvi pregled, str.17. Vidi i SNPS izveštaj br.7: Pristup delotvornoj odbrani, Faza 1: Od hapšenja do prvog saslušanja za određivanje pritvora, 23. maja 2000. godine.

ispitao lica u pritvoru širom Kosova i zaključio da im nije bio omogućen pristup advokatima odbrane pre prvog saslušanja u pritvoru.⁷⁴ OEBS je dao preporuku da:

“Sudovi moraju sprovesti delotvorna saslušanja za određivanje pritvora a pritvoreno lice mora imati pristup forumu gde bi adekvatno moglo da ospori svaki nalog za produženim pritvorom”.

Praćenje tekućih procesa ukazuje na to da su se, generalno, sudovi značajno poboljšali. Veoma se retko sreću krivični predmeti u kojima sudovi nisu zaštitili pravo na pristup advokatu odbrane u smislu pristupa forumu gde je moguće osporiti nalog za pritvaranje.

ii. Van-sudski pritvori

a. Izvršni pritvori od strane SPGS

Sredinom 1999. godine, SPGS je počeo da upotrebljava svoje izvršno ovlašćenje izdavanja naloga za van-sudske pritvore. SPGS je naložio pritvor lica koja su osumnjičena za neko krivično delo i čiji identitet nije mogao biti ustanovljen, koja bi mogla da pobegnu, unište dokaze, ometaju istragu, ili u slučajevima kada je bilo izgleda da će krivična dela biti ponovljena. Mnoga od lica koja su uhapšena na osnovu ovih izvršnih naloga su već oslobođena od strane sudova (i međunarodnih sudija). SPGS je izdao nalog za pritvor u šest prilika tokom 2000. i 2001. godine. OEBS je smatrao da su ovi van-sudski pritvori nezakoniti; nije bilo pravne osnove za donošenje takvih odluka i nije bilo adekvatnih mera za sudsku reviziju.⁷⁵ Štaviše, izvršni nalozi su doveli i do toga da predstavljaju mešanje u nezavisnost sudstva. Aprila 2001. godine, OEBS je zaključio da je:

⁷⁴ Vidi SNPS izveštaj br.7: Pristup delotvornoj odbrani, Faza 1: Od hapšenja do prvog saslušanja za određivanje pritvora, 23. maja 2000. godine.

⁷⁵ Član 9. i 14. MPGPP i član 5. i 6. EKLJP, pružaju okvir za zaštitu lica koja su predmet bilo koje vrste hapšenja ili pritvaranja. U čl. 9.(1) se navodi : “Svako ima prava na slobodu i bezbednost lica. Niko ne sme biti lišen slobode osim po osnovama i u skladu sa procedurama koje su predviđene zakonom.” Ova odredba se vidi i u članu 5.(1) EKLJSTR. Pravo da se ospori svako pritvaranje pred sudskim organom koje ima ovlašćenje da naredi puštanje iz pritvora (*habeas corpus*) predstavlja osnovno pravo i princip međunarodnog prava koji ne podleže ograničavanjima i koji je važeći čak i prilikom vanrednog stanja. Vidi Treći pregled sistema krivičnog pravosuđa OEBS-a (oktobar 2001.godine), dalje u tekstu: Treći pregled, str. 34.

“Osnovna karakteristika međunarodnog zakona o ljudskim pravima je da lice koje je lišeno slobode mora da bude u mogućnosti da ospori zakonitost tog pritvora. Sudska revizija odluka o izvršnom pritvoru bi garantovala da one nisu proizvoljne.”⁷⁶

U pokušaju da se regulišu ovi pritvori, 25. avgusta 2001. god. UNMIK je doneo Uredbu 2001/18 o osnivanju Komisije za razmatranje pritvora kod van-sudskih pritvora na osnovu izvršnih naloga. Uredba je uspostavila mehanizam da se izvrši revizija pritvora koji su naloženi od strane SPGS. Međutim, kako je OEBS istakao, Komisija za razmatranje pritvora je u potpunosti bila neadekvatna zbog pomanjkanja nezavisnosti.⁷⁷ Usledila su još nekoliko izvršna pritvaranja. U svom sledećem većem izveštaju od oktobra 2001. god, OEBS-ova preporuka je bila da:

“[Da] se praksa van-sudskih pritvaranja može zameniti pokretanjem mehanizma (sistema) koji omogućava da se osetljivi dokazi izvedu pod sistemom krivičnog pravosuđa, poštujući prava optuženog da ospori pritvor.”

Godine 2001. Odeljenje za pravosuđe je sprovelo inicijativu prema kojoj bi jedan od zaposlenih koji je u mogućnosti da nabavi dozvolu od službe za bezbednost, vršio reviziju delikatnog ili obaveštajnog materijala. Međutim, naredni SPGS su bili nevoljni da se zvanično odreknu korišćenja mogućnosti izvršnih pritvora i zadržali su mogućnost upotrebe ovog mehanizma u buduće. I pored gorenavedenog, prestalo se sa praksom izdavanja naloga za izvršni pritvor. Od 19. decembra 2001. godine SPGS nije izdao nalog za van-sudskim pritvorom.

b. Van-sudski pritvori od strane KFOR-a

Prema Rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti UN, KFOR je odgovoran za “održavanje javnog reda i bezbednosti.” Od 1999-te, KFOR je pritvarao lica za koja je smatrao da predstavljaju pretnju “bezbednom i sigurnom okruženju” (ponekad i protiv zakonskog sudskog naloga za puštanje na

⁷⁶ Drugi pregled, str. 17.

⁷⁷ Komisija koja je osnovana Uredbom UNMIK-a 2001/18 je predstavljala jedan ad-hoc kvazi-pravosudni organ, van redovnog sudskog sistema, čiji su članovi izabrani i naimenovani od strane SPGS. Stoga, ne može se smatrati tribunalom u smislu člana 6. EKLJP i petog principa među Vodećim principima nezavisnog pravosuđa – očigledna zavisnost od izvršne vlasti isključuje neko telo kao nezavisno (vidi *Findli protiv Velike Britanije*, Evropski sud za ljudska prava, Presuda od 25. februar 1997.god, stav 73). Komisija je jednostavno samo uzurpirala jurisdikciju redovnih sudova; nije doprinela “nezavisnom sudskom revizijom” pritvaranja kao što je predviđeno međunarodnim pravom. Treći pregled, str 34.

slobodu).⁷⁸ Lica su zadržavana u pritvoru u vojnoj bazi SAD, u kampu «Bondstil». KFOR je ukupno držao u pritvoru oko 3600 lica. Skoro u svim slučajevima, OEBS je smatrao da su ova van-sudska pritvaranja nezakonita, i pošto je redovni pravni sistem bio sposoban da sam obradi ove slučajeve – neopravdanim.⁷⁹ Jula 2000. god. OEBS je dao preporuku da:

“Naređenje COMKFOR da pritvori neko lice treba da se stavi van snage do momenta kada ono bude moglo biti razmotreno na sudu.”⁸⁰

Brojne preporuke su date od tada u istom cilju.⁸¹ Međutim, KFOR je dalje pokušao da dokaže da su ovakva van-sudska pritvaranja opravdana i, do relativno skoro, nastavio sa nezakonitim pritvaranjem lica.⁸²

Sa ovakvom praksom se izgleda prestalo. Uz izuzetak kratkoročnih, opravdanih pritvaranja tokom nereda u martu 2004-te, OEBS nema podataka o bilo kakvim nezakonitim pritvaranjima od strane KFOR-a.

c. *Mehanizam za habeas corpus*

Nedostatak mehanizma za *habeas corpus* je bio ozbiljan nedostatak u sistemu pravne zaštite pritvorenih lica, pogotovo onih koji su van-sudskom pritvoru po izvršnom nalogu ili od strane KFOR-a koji nisu upućivani na sud. Jula 2000. god, OEBS-ova preporuka je bila da:

“[...]UNMIK ustanovi adekvatan mehanizam koji bi sva lica u pritvoru na Kosovu koristila da ospore zakonitost njihovog hapšenja i pritvora u svakom trenutku.”⁸³

⁷⁸ Pismo KFOR-a Šefu misije OEBS-a od 6. septembra 2001. godine.

⁷⁹ Dva ključna problema su nedostatak jasne pravne osnove za pritvaranje koja bi bila kompatibilna sa međunarodnim pravom, kao i izostanak sudske revizije pritvaranja. Međutim, OEBS je smatrao da su ograničena pritvaranja tokom vanrednih događaja u martu 2004. god. opravdana u tim okolnostima (KFOR se zadržao uzrokovače nereda na ograničen rok pre nego što ih je predao redovnim sudskim vlastima).

⁸⁰ Prvi pregled, str. 42.

⁸¹ Treći pregled, str. 45, Četvrti pregled, str. 51, Peti pregled, str. 34.

⁸² Prema KFOR-u, njihovo ovlašćenje da zadrže u pritvoru potiče od Uredbe 1244, koja je dala mandat KFOR-u da “osigura [...] javnu bezbednost i red dok međunarodne civilne snage ne budu mogle da preuzmu odgovornost za taj zadatak.” (stav 9.(d)). KFOR je to obrazložio i time da civilna policija i pravosuđe nisu mogli da kontrolišu javni red i mir.

Četiri godine nakon ove preporuke, konačno je uspostavljen mehanizam za *habeas corpus* u okviru novog krivičnog zakonodavstva. U članu 286. stav 2 Privremenog zakona o krivičnim postupku (PZKP), predviđeno je da u bilo koje vreme pritvoreno lice ili njegov/njen advokat može da podnese zahtev pretpretresnom sudiji ili predsedavajućem sudiji da razmotri zakonitost pritvora. Jedan dobrodošli, iako zakasneli pomak.

iii. Advokati odbrane

Advokat odbrane igra ključnu ulogu u zaštiti ljudskih prava u svakom pravnom sistemu. U jednom post-konfliktnom, tranzicionom okruženju kakvo je Kosovo, to je posebno bitno. Ali uticaj advokata odbrane može da ode i van granica zaštite ljudskih prava u pojedinim slučajevima - valjano predstavljeni argumenti od strane odbrane primoravaju sudije i tužioce da generalno podignu svoje standarde. Ovo posebno važi u svetlu dodatnih odgovornosti advokata odbrane prema PZKP.⁸⁴ Na taj način advokati odbrane imaju mogućnost da odigraju ključnu ulogu u razvoju sistema krivičnog pravosuđa u smislu ljudskih prava. Iz ovih razloga, OEBS je želeo da sarađuje sa advokatima odbrane na analizi delotvornosti odbrane, upućujući na probleme koji su primećeni tokom nadgledanja, i predlažući rešenja.⁸⁵

Tokom proteklih pet godina, OEBS je pratio i takve predmete u kojima advokat odbrane nije uspevaio da zaštiti prava klijenta i time prekršio domaće kodekse ponašanja.⁸⁶ Ovo je dovelo i do kršenja prava optuženih na delotvornu odbranu.⁸⁷ Ovi problemi su istaknuti jula 2000-te⁸⁸ kada je

⁸³ Prvi pregled, str. 40.

⁸⁴ OEBS je primetio da: "Prema novom zakonu o krivičnom postupku, uloga advokata odbrane je u suštini da se suprotstavlja, i zahteva pro-aktivan, detaljan pristup radu na predmetu nego što se moglo očekivati po prethodnom zakonu o krivičnom postupku. Velikim delom, ovo zahteva veću upornost od strane advokata, bliske kontakte sa klijentom, napore u istrazi, kao i konkretnije i bolje argumente, omogućavajući optuženom i njegovom advokatu da iznesu najbolju moguću odbranu." Šesti pregled, str. 68.

⁸⁵ OEBS je objavio da je od 1. januara 2005. podnosio mesečne izveštaje članu AKK u kojima je identifikovao nedostatke faktora u pravosuđu, uključujući i advokate odbrane. Ovi izveštaji su sadržali preporuke koje se mogu smatrati pravnim lekovima za nepravilnosti u praksi. SNPS je održao i nekoliko sastanaka sa predstavnicima AKK na kojima je raspravljao o problemima.

⁸⁶ Relevantni standardi su obuhvaćeni domaćim važećim zakonom i Etičkim kodeksom advokatske prakse Kosova (vidi članove 12. i 69-77 PZKP; članove 11. i 67 -75 FRJ KZ; odeljci 2.(d) i 3. Uredbe UNMIK-a 2001/28 o pravima lica koja su uhapšena od strane organa za sprovođenje zakona). Ove odredbe obavezuju advokata odbrane da preuzmu aktivnu ulogu tokom postupka da bi bili sigurni da su prava i interesi njihovih klijenata zaštićena.

⁸⁷ Osnovno pravo na pravno zastupanje za lica koja su optužena za krivična dela prema članovima 5. i 6. EKLJP i članovima 9. i 14. MPGPSTR. Drugi relevantni međunarodni dokumenti su Minimum standardnih pravila o postupanju prema zatvorenima i Osnovni principi uloge advokata. Pravo na pravno

OEBS zabeležio da su “u suđenjima koje je nadgledao SNPS, advokati odbrane odavali utisak pre posmatrača nego advokata koji bi trebalo da aktivno učestvuju u delotvornom zastupanju svojih klijenata.”⁸⁹ Naredni OEBS-ovi izveštaji su uključivali i posebna poglavlja o problemima u odbrani.⁹⁰ Kao odgovor na ove preporuke, AKK, nekolicina advokata odbrane i druga tela su uložili napore da se unaprede standardi udruženja advokata odbrane i da pruže bolje uslove za rad odbrane. Stoga, iako mnogi problemi i dalje postoje (vidi Poglavlje III), primećeni su i znatni pomaci u praksi, kao i pozitivni koraci institucija. Evo prikaza nekoliko takvih:

a. *Advokatska komora Kosova*

Jula 2000-te,⁹¹ OEBS je dao preporuku da se uvede Etički kodeks:

“Treba doneti takav etički kodeks koji daje smernice za ponašanje i odgovornosti tužilaca i advokata odbrane, pogotovo onih koje dodeljuje sud.”

Nakon pet godina, 11. juna 2005. god, Skupština AKK je odobrila Etički kodeks o advokatskoj praksi, koji je usledio nakon Etičkog kodeksa o advokatskoj praksi od 30. avgusta 2001.god, koji je donelo isto telo. Kodeks postavlja osnovne principe i pokušava da reguliše oblasti kao što profesionalna tajnost, odnos advokata i klijenta, odgovornost advokata u krivičnim predmetima, odnos advokata sa AKK, troškovi zastupanja, itd. Prerano je da bi se videle koristi od Kodeksa, ali se OEBS nada da će dodatna uredba koju sadrži da podigne standarde advokata odbrane.

Ipak sam Etički kodeks nije dovoljan da bi se standardi odbrane unapredili. Neophodna je i intenzivna obuka. Zato je oktobra 2001. god OEBS preporučio da:

zastupanje važi u svim fazama krivičnog postupka i od posebnog je značaja kada je lice u pritvoru da bi se ispoštovao princip pravičnosti i jednakosti sredstava odbrane. Kada je omogućena pravna pomoć, relevantna nadležna tela moraju obezbediti i njenu delotvornost. (*Artiko protiv Italije*, EKLJP, 13. maj 1980.god, stav. 33).

⁸⁸ Izveštaji SNPS-a broj 7 i 8 o pristupu delotvornoj odbrani, od dana 23. juna i jula 2000. godine.

⁸⁹ Prvi pregled, str. 49.

⁹⁰ Vidi npr. Prvi pregled, odeljak 5: Pravo na odbranu, str. 45-57; Drugi pregled, Odeljak 4: Pravo na delotvorno zastupanje, str. 37-40; Treći pregled, Odeljak 3: Pravo na delotvorno pravno zastupanje, str. 19-31; Peti pregled, Odeljak 4 (D): Pristup delotvornoj odbrani, str. 45-50; Šesti pregled, Poglavlje o pravu na delotvornu odbranu, str. 68-72.

⁹¹ Prvi pregled, str. 55.

“Sve relevantno osoblje, uključujući sudije, tužioce i advokate odbrane, mora da dobije naprednu praktičnu obuku o svojim ulogama i odgovornostima da bi prava optuženih na delotvornu odbranu tokom istrage i tokom suđenja bila poštovana.”⁹²

AKK je kao odgovor na to sprovela jedan broj treninga, seminara i radionica, često u saradnji sa OEBS-om.⁹³ Formirala je poseban Odbor za kontinuirano pravno obrazovanje koji osmišljava programe obuka. Marta 2004. godine, Odbor je usvojio Osnovna pravila o kontinuiranom pravnom obrazovanju, prema kojima će svi upisani advokati biti uključeni u odobrene programe, a manjinama i ženama će biti dodeljene posebne prostorije. Zaista, uprkos tome što kontinuirano pravno obrazovanje za advokate odbrane nije obavezno (pošto Zakon o advokaturi još nije donesen), to se postavlja kao jedan od zahteva u Planu za sprovođenje standarda na Kosovu.⁹⁴

U skorije vreme, viši članovi AKK su blisko saradivali sa OEBS-om na rešavanju problema koji su navedeni u OEBS-ovim izveštajima. Potpredsednik Komore i Šef Odbora za kontinuirano pravno obrazovanje, su rekli:⁹⁵

“[R]azmatrajući potrebu za kompetencijama, profesionalizmu i etikom, Advokatska komora razvija programe koji će pružiti stručno znanje advokatima i podići njihovo poštovanje prema etici.⁹⁶ [...] Izveštaji SNPS predstavljaju izuzetan instrument za identifikaciju potreba za pravnim obrazovanjem advokata.”

⁹² Treći pregled, str. 31.

⁹³ OEBS i AKK su razvili program "Kontinuirano pravno obrazovanje"(KPO) za nove članove Komore. Održano je 14 sastanaka od septembra 2004. do juna 2005.godine, za 50 advokata koji su postali članovi AKK. Sadašnji projekat "Obuka edukatora za AKK", OEBS-ovo sponzorstvo, predviđa intenzivne trodnevne treninge odabranih edukatora na polju veština prezentacije i metoda interaktivne prezentacije. Edukatori koji završe program će biti angažovani od strane AKK kao predavači na projektima kontinuiranog pravnog obrazovanja. Štaviše, OEBS i AKK su osmislili program stručne obuke za diplomirane pravnike koji su na pripravnikom. Oko 20 pripravnika AKK i deset sudija pripravnika Udruženja sudija Kosova je prisustvovalo dvadeset i jednom treningu tokom 2005. godine.

⁹⁴ Standard o vladavini prava 10.5.

⁹⁵ Pismo Gdin-a Muse Draguša upućeno SNPS, od dana 20. aprila 2005. godine.

⁹⁶ Ovi programi uključuju: intenzivno pravno obrazovanje; intenzivno obrazovanje za nove advokate; kontinuirano pravno obrazovanje; i, kontinuirano obavezno pravno obrazovanje. Vidi pismo Gdin-a Muse Draguša upućeno SNPS, od dana 20. aprila 2005. godine.

Odbor za kontinuirano pravno obrazovanje je naimenovao jednog ‘koordinatora’ da analizira delove OEBS-ovih Pregleda i izvesti Odbor o nedostacima odbrane koji su u njima navedeni. Odbor koristi ove nalaze u osmišljavanju svojih obrazovnih programa.⁹⁷

S druge strane, izuzetna stručna pomoć koju pruža CPAO je doprinela razvoj i daljem osnaživanju profesionalnosti advokata odbrane.

Tokom poslednjih šest godina od svojeg ponovnog osnivanja 29. aprila 2000. godine, AKK se postepeno razvila u smislenu i delotvorno udruženje za podršku i regulisanje rada advokata odbrane. Trebalo je vremena, ali je AKK konačno dokazala da je važan faktor za razvoj delotvornog zastupanja odbrane.

b. Odbrana

Uz to, pojedini advokati odbrane su se potrudili da podignu sopstvene standarde, delom zbog toga što uče iz grešaka koje su naznačene u izveštajima SNPS.⁹⁸ AKK je istakla sledeće:

“U uslovima koji vladaju na Kosovu, kada postoji manjak komentara, pravne literature i ograničen pristup Internetu, gde ne postoji objavljena sudska praksa ili pravna baza podataka, izveštaji SNPS predstavljaju prioritet i nemerljivo su korisni i vredni, a za rad advokata odbrane odličan mehanizam da potkrepe svoje prigovore i ospore nedoslednu sudsku praksu.”

OEBS je primetio poboljšanja u kvalitetu zastupanja na brojnim poljima. OEBS-ovi posmatrači su primetili smanjenje broja primera neaktivnosti advokata odbrane po pitanju unakrsnog ispitivanja svedoka odbrane, zatim inicijativu za dosuđivanje alternativnih mera u odnosu na kaznu i pritvor i češću upotrebu međunarodnih precedentskih ljudskih prava u argumentaciji slučaja odbrane. Na primer, PZKP je uveo nekoliko opcija za otvorene pritvorske mere. Međutim, tokom prvih šest meseci od stupanja novih zakona na snagu, advokati odbrane su bili nevoljni da potaknu sudove da ih uzmu u obzir. Tako je decembra 2004.godine, OEBS dao preporuku da:

⁹⁷ “Na osnovu mana koje su advokati pokazali tokom zastupanja u pravnim postupcima a koje su identifikovali posmatrači SNPS i objavili u svojim izveštajima, Komisija za Kontinuirano pravno je identifikovala potrebe za obrazovnim programima.”

⁹⁸“Advokati su počeli da upotrebljavaju zaključke ovog izveštaja kao sredstvo za potkrepljivanje svojih zahteva posebno u pogledu pritvora.” Pismo Gdin-a Muse Draguša upućeno SNPS, datirano na juni 2005. godine.

“Advokat odbrane treba kada je primereno, da podstakne sud da razmotri alternative zatvaranju u slučaju presude da je optuženi kriv, i da predstavi sve relevantne olakšavajuće okolnosti.”⁹⁹

OEBS je primetio pozitiv pomak po pitanju predloga alternativnih mera od strane advokata odbrane. U mnogim slučajevima sudovi su izrekli ove mere otvorenog pritvora.

c. *Druga tela*

OEBS zna da advokati odbrane često rade u teškim uslovima, što im onemogućava da upotrebe sav svoj potencijal kada zastupaju klijenta. Stoga je OEBS dao nekoliko preporuka relevantnim telima u cilju poboljšanja uslova rada advokata odbrane.

OEBS je primetio i da je član. 74 (2) ZKP SRJ dao ovlašćenje istražnom sudiji da nadgleda i ograniči komunikaciju klijenta sa advokatom i protivnik je međunarodnim standardima koji štite poverljivost takvih razgovora. Vlasti koje su poštovale ovu odredbu su negativno uticale na sposobnost advokata odbrane da pruže delotvornu odbranu. Tako je u julu 2000.godine OEBS dao preporuku:

“KFOR, UNMIK policija i UNMIK kaznena uprava mora da se pobrine da optuženi i njen/njegov advokat odbrane mogu da komuniciraju slobodno, bez vremenskih i drugih ograničenja, u svim fazama krivičnog procesa. Optuženi i njen/njegov advokat odbrane moraju imati garancije da će njihova komunikacija biti poverljiva, bilo u pismenoj ili usmenoj formi, u svim fazama krivičnog procesa. Usmena komunikacija može da se odvija u vidokrugu, ali van domašaja sluha drugih. UNMIK i sudovi moraju da obezbede sve prostorije neophodne za takvu komunikaciju. Odredbe domaćeg zakonodavstva koje krše međunarodne standarde, pogotovo član 74. (2) SRJ ZKP, moraju biti izmenjene ili ukinute.”¹⁰⁰

U početku vlasti nisu postupale prema ovoj preporuci a problemi su se nastavili. Oktobra 2001.godine OEBS je ponovo uputio svoju preporuku i naglasio da “Član 74(2) ZKP SRJ ne sme

⁹⁹ Šesti pregled, str. 72.

¹⁰⁰ Prvi pregled, str. 55.

da se primenjuje.”¹⁰¹ Konačno, na dan 28. februara 2002.godine, Odeljenje za pravosuđe je izdalo Pravosudno uputstvo 2002/2 o politici izdavanja ovlašćenja advokatima za ovlašćene posete advokata koji žele da posete svoje klijente u centrima za pritvor/zatvorima. Bilten predviđa da zbog toga što član 74. ZKP SRJ nije u skladu sa međunarodno priznatim standardima ljudskih prava, advokati odbrane samo jednom treba da podnesu ovlašćenje na uvid centrima za pritvor da bi zatim mogli nesmetano da se susreću sa svojim klijentom. OEBS je zabeležio da je trenutna praksa koju sprovode centri za pritvor, uopšteno govoreći, da advokati odbrane samo jednom podnose ovlašćenje na uvid centrima za pritvor; da dužina njihove posete nije ograničena a komunikacija između advokata odbrane i pritvorenog lica je poverljiva, tj. odvija se u vidnom polju ali van domašaja sluha osoblja centra.¹⁰²

VII. RAZVOJ PROGRAMA MEĐUNARODNIH SUDIJA I TUŽILACA

Od juna 1999. godine, UNMIK je preuzeo odgovornost da formira kompetentno, nezavisno i nepristrasno pravosuđe u kojemu bi ljudi iz svih etničkih zajednica bili predstavljeni. Ovo nije bio lak zadatak nakon etničkog konflikta kada je nepoverenje među zajednicama široko rasprostranjeno. Postojale su dve velike poteškoće u formiranju kompetentnog etnički izmešanog pravosuđa: prvo, pronaci kosovsko-albanske sudije koje su mogle biti zaposlene;¹⁰³ a drugo, ubediti pripravnike iz zajednice kosovskih Srba da učestvuju. U prvom krugu zapošljavanja, samo sedam kosovskih Srba je angažovano. Međutim, do oktobra 1999.godine, svi su dali otkaz (navodeći kao razlog nemanje bezbednosti i diskriminaciju). Ovim je jedno homogeno pravosuđe bez iskustva ostavljeno da se bori sa teškim etnički motivisanim krivičnim delima, uključujući i ratne zločine.¹⁰⁴ Pitanje

¹⁰¹Treći pregled str. 31.

¹⁰² U centru za pritvor u Prishtinë/Prištini, na primer, advokati odbrane moraju da dobiju dozvolu od pretpretresnog sudije da se sastanu sa svojim klijentom. Ovo je u skladu sa članom 294 novog PZKP. Kada dobiju ovu dozvolu, advokati odbrane mogu da posete centar za pritvor bez daljih dozvola. U dozvoli se navodi da li će razgovor između advokata i klijenta biti vođen u prisustvu zatvorskih čuvara, ili u vidom polju ali bez mogućnosti za slušanje. U centru za pritvor u Mitrovicë/Mitrovici pravila su ista a razgovor advokata odbrane i pritvorenog lica je poverljiv, sem u posebnim slučajevima kada zbog sigurnosnih razloga čuvari moraju biti prisutni, u vidnom polju ali bez mogućnosti da čuju razgovor.

¹⁰³ Ovo je predstavljalo problem zato što se tek nekolicina Kosovskih Albanaca bavila pravom od 1989. godine jer je bila isključena iz sistema od strane bivšeg režima u Srbiji, a oni Kosovski Albanci koji su radili i tokom devedesetih 20.veka, nakon konflikta su bili proglašeni za srpske podanike od strane albanske zajednice.

¹⁰⁴ Tehnički savetodavni odbor za sudstvo i tužilaštvo (TSO), koji je osnovan septembra 1999.godine, u svom izveštaju od 13. decembra 1999.godine, je preporučio osnivanje vanrednog domaćeg tribunala koji ima jurisdikciju nad ratnim zločinima i drugim teškim povredama međunarodnog humanitarnog prava i etnički motivisanim zločinima. Taj sud bi nosio naziv “Sud za ratne i etničke zločine Kosova” (SREZK). Projekat za osnivanje takvog suda je prekinut septembra 2000, delimično zbog finansijskih sredstava i poteškoća u

potencijala za navodnu ili stvarnu pristrasnost suda je moralo biti rešeno. Uvođenje etnički neutralnih sudija i tužilaca u domaće krivično pravosuđe se pojavilo kao opcija.

Već decembra 1999.godine, OEBS je dao preporuku za uvođenje međunarodnih sudija i tužilaca u domaći krivični pravosudni sistem da bi se bavili ratnim zločinima i među-etničkim slučajevima:

“Uključivanje međunarodnih sudija ili tužilaca: u ranim fazama formiranja pravosudnog sistema na Kosovu, međunarodne sudije i tužioci mogu da pomognu u širenju i promovisanju primene međunarodnih standarda ljudskih prava. Učešće međunarodnih sudija i tužilaca može biti pogotovo od pomoći u nacionalnim tribunalima za kršenje međunarodnog humanitarnog prava.”¹⁰⁵

OEBS je smatrao da će iskustvo i etnička neutralnost međunarodnih sudija dovesti do većeg poštovanja normi za pravično suđenje i uveriti kosovske Srbe da će suđenja za ratne zločine biti pravično vođena.

UNMIK je pažljivo uveo međunarodne sudije i tužioce u domaći sistem. U početku, februara 2000. godine, UNMIK je naimenovao jednog međunarodnog sudiju i jednog međunarodnog tužioca u Mitrovicë/Mitrovici, koji se bavio predmetima uhapšenih lica u etničkim sukobima rane 2000. godine. Kada su u proleće 2000. zatvorenici kosovski Srbi stupili u štrajk glađu protestujući protiv produženog pritvora i zahtevajući saslušanje njihovih slučajeva kod međunarodnih sudija, UNMIK je počeo sa proširenjem programa i povećao je broj međunarodnih sudija i tužilaca.¹⁰⁶

Međutim, OEBS je zapazio i probleme u načinu na koji su suđenja među-etničke prirode vođena od strane kosovsko-albanskih sudija i tužilaca. Broj međunarodnih sudija i tužilaca je bio nedovoljan da bi se pozabavili svim navodnim ili stvarnim pristrasnostima u pravosuđu.¹⁰⁷ Shodno tome OEBS je dao preporuku oktobra 2000.godine:

pronalaženju odgovarajućih prostorija, i najvećim delom zbog programa međunarodnih sudija i tužilaca koji se pokazao veoma uspešnim.

¹⁰⁵ Izveštaj 2. – Razvoj pravosudnog sistema na Kosovu (od 10. juna do 15. decembra 1999.godine), 17. decembar 1999. godine.

¹⁰⁶ Ovo je postignuto putem Uredbe UNMIK-a 2000/34 koja dopunjuje Uredbu UNMIK-a 2000/06 od dana 15. februara 2000. o naimenovanju i razrešenju međunarodnih sudija i međunarodnih tužilaca, donesena na dan 29. maja 2000. godine.

¹⁰⁷ Vidi raspravu u Prvom pregledu, str. 58-75.

“Predmeti optužbi za ratne zločine, etnički motivisana teška krivična dela ili druga politički prestupi moraju biti gonjeni od strane međunarodnih tužilaca a da vodi jedan međunarodni sudija ili veće sa većinom koju čine međunarodne sudije.”¹⁰⁸

OEBS je takođe primetio da su sudska veća činili i do pet sudija (dve profesionalne i tri sudije porotnika) i da je “jednaka distribucija prava glasa svim sudijama značajno smanjuje bilo kakav pravi uticaj koji bi međunarodne sudije mogle imati na potencijalnu presudu motivisanu etničkom pristrasnošću.”¹⁰⁹

Do kraja 2000. godine deset međunarodnih sudija i troje međunarodnih tužilaca je postavljeno širom Kosovo da bi se uglavnom bavili predmetima ratnih zločina. Međutim, zbog toga što je u sudskom veću od pet članova bio samo jedan međunarodni sudija, mogućnost da međunarodne sudije budu nadglasane je učinila da pitanje potencijalne etničke pristrasnosti ne bude rešeno. Kao odgovor na to, u decembru 2000-te je donesena Uredba 2000/64 o naimenovanju međunarodnih sudija /tužilaca i/ili promene mesta (Uredba 64). Uredba je UNMIK-u dala ovlašćenje da predmetu dodeli veće od tri profesionalne sudije uz minimum od dve međunarodne.¹¹⁰ SPGS je dobio ovlašćenje da naimenuje međunarodne sudije ili tužioce kada je “neophodno da se obezbedi nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa ili korektno sprovođenje pravde.” Međunarodni tužioci su imali ovlašćenja sa širokim diskrecionim pravima da preuzmu bilo koji od nacionalnih predmeta u postupku. Stupanje na snagu Uredbe 64 je uveliko doprinelo rešavanju nedostataka u programu, a procedura se poštuje i danas.¹¹¹

Od kada je Uredba 64 stupila na snagu svi predmeti ratnih zločina su saslušani od strane veća koje je (najmanje) većinski bilo sastavljeno od međunarodnih sudija. Do danas, međunarodni tužioci su obradili 502 predmeta. Mada je program mogao biti delotvorniji, on je od vitalnog značaja za obrađivanje među-etničkih krivičnih dela kao i, od skoro, organizovanog kriminala u post-konfliktnom okruženju.

¹⁰⁸ Prvi pregled, str. 75.

¹⁰⁹ Prvi pregled, str. 70.

¹¹⁰ Uredba UNMIK-a 2000/64 o naimenovanju međunarodnih sudija/tužilaca i/ili promene mesta suđenja, stupila na snagu 15. decembra 2000. godine.

¹¹¹ Za detaljniji izveštaj o programu vidi “Kako je privremena misija UN na Kosovu rešila pitanje etničke pristrasnosti u pravosuđu”, Ričard Rodžers (Strategija za prelazno pravosuđe u bivšoj Jugoslaviji, Centra za humanitarno pravo, 2005.godine).

POGLAVLJE 3

PROBLEMI KOJI NISU REŠENI

I. UVOD

U svojim izveštajima OEBS je konstantno upozoravao i ukazivao na nedostatke u vezi sa ljudskim pravima koji su primećeni u pravosudnom sistemu. Isticao je da i lokalne i međunarodne sudije i tužioci redovno krše važeći zakon, uključujući i odredbe o ljudskim pravima; advokati odbrane ne zastupaju svoje klijente na valjan način; AKK nedostaje kontrola nad svojim članstvom; isplate *ex officio* advokatima odbrane i veštacima su izuzetno spore; prikladne prostorije nedostaju za optužne maloletnike i lica mentalno obolela; na delu je i zastrašivanja svedoka a sudovima nedostaje oprema da sprovedu zaštitne mere; i, možda najgore od svega, UNMIK je tek započeo sa sprovođenjem svoje tranzicione strategije predavanja pravosudnih pitanja u ruke lokalnih aktera i institucija.”¹¹² U ovom, trećem poglavlju, težište je na pitanjima koje je OEBS pokrenuo ali koje nisu na adekvatan način, ili uopšte rešene od strane vlasti.

Poglavljje 3 ima strukturu kao i prethodno. Sastoji se od četiri dela: problemi u vezi sa institucijama, zakonodavna pitanja, problemi u vezi sa praksom, i problemi u vezi sa programima međunarodnih sudija i tužilaca.

II. INSTITUCIONALNA PITANJA

i. Sudovi

a. Nedostatak kancelarijskog prostora

Problemi u vezi sa nedostatkom prostora i u sudskim kancelarijama i u sudnicama su istaknuti od strane OEBS-a marta 2002-te.¹¹³ Marta 2004. godine, OEBS je ponovo naveo u izveštaju,¹¹⁴ da je velika većina suđenja u opštinskim sudovima održana u kancelarijama predsedavajućih sudija. Ove kancelarije nisu predviđene za posete javnosti, s obzirom da prisustvo službenika suda, strana u sporu, i njihovih pravnih zastupnika zauzima u potpunosti prostoriju, time se krši pravo optuženog na javno suđenje. OEBS je zabrinut zbog toga što se situacija u vezi sa nedovoljnim prostorom za rad i nedostatak sudnica nije poboljšala.

¹¹² Šesti pregled, str. 13.

¹¹³ Izveštaj o primeni pravosuđa (mart 2002.godine), str. 18.

¹¹⁴ Izveštaj opštinskih sudova, str. 25.

b. Visina plata

Niske plate su već dugo izvor nezadovoljstva u kosovskom pravosuđu. Na najvećem broju sastanaka sa OEBS-om, sudije se žale na svoje male plate i dovode u pitanje očekivanja vlasti po pitanju visokog kvaliteta obavljenog posla kada je nadoknada za to toliko obeshrabrujuće mala. OEBS veruje da bi više plate ohrabrile dobre advokate da pristupe udruženju i da sprečavaju korupciju. Tako je još decembra 1999. godine, imajući u vidu ograničenja svojstvena javnom džepu, OEBS dao preporuku da:

“Plate sudija, tužilaca, i ostalih javnih službenika koji su zaposleni u pravosudnom sistemu moraju biti na nivou koji zadovoljava njihove osnovne životne standarde kao i njihovu specijalizaciju. Pogotovo plate sudija i tužilaca bi trebalo da budu iznad trenutnog nivoa da bi bili sigurni da će pravosudni sistem moći da zaposli najkvalitetnije profesionalce i da sačuva javne službenike od pritiska korupcije.”¹¹⁵

Iako je visina plata povećana od 1999-te, ipak je na niskom nivou. Marta 2002-te, OEBS je ponovo pokrenuo pitanje niskih plata:

“Imajući u vidu nedostatak lokalnih sudija i tužilaca, pitanje plata je velika prepreka u nalaženju kompetentnih lica da popune ova mesta. Iako su razumljivi razlozi postojanja ograničenog budžeta, mora se imati na umu da da bi sa obezbedilo nezavisno i kvalifikovano sudstvo i kancelarija javnih tužilaca, plate moraju biti merljive sa prihodima koji bi ti profesionalci mogli da zarade van pravosuđa. [...]”

Međutim, vlast se oglušila na pozive za smisljeno povećanje. Od kada je povišica od 5% bila odobrena 2002. godine, nije bilo drugih povišica.¹¹⁶ Trenutno, mesečni prihodi su sledeći: Vrhovni sud– 538 EUR; Okružni sud - 479.50 EUR; i Opštinski sud - 420.06 EUR.

ii. Pritvorske prostorije

¹¹⁵ Komentari i preporuke OEBS-ovog Sektora za nadgledanje pravosudnog sistema: Izveštaj 2 – Razvoj pravosudnog sistema na Kosovu, od 17. decembra 1999. godine.

¹¹⁶ ABA CEELI, Indeks reformi u pravosuđu na Kosovu, oktobar 2004, str. 27.

a. *Van-pritvorske alternativne kazne*

Van-pritvorske alternativne kazne zahtevaju institucionalnu podršku. Bez te podrške, kazne ne mogu da budu valjano ili uopšte sprovedene, i stoga ni ne predstavljaju prave alternative. OEBS je uočio da postoji ozbiljan nedostatak institucionalnih mogućnosti na Kosovu, što ograničava broj dostupnih kazni. Iako su učinjeni napori da se povećaju institucionalni kapaciteti, naime formiranjem Službe za uslovno služenje kazne, institucionalni vakuumi i dalje ograničavaju mogućnosti suda da primene različite kazne. Decembra 2004-te, OEBS je dao preporuku da:

“Odeljenje za pravosuđe treba da se postara da institucionalni kapaciteti neophodni za sprovođenje mera i kazni predviđenih zakonom budu korektno formirani i održavani. Ovo podrazumeva: otvaranje jedne institucije za obavezno lečenje zavisnika od narkotika i alkohola; i, pripreme za primenu kazne zatvora na delimičnoj slobodi.”¹¹⁷

Nedostatak institucionalnih kapaciteta je posebno goruće pitanje na polju pravosuđa za maloletnike, gde su sudovi nametnuta ograničenja u smislu kazni koje su na raspolaganju za optužene maloletnike.¹¹⁸ Od institucija koje su predviđene zakonom nedostaju disciplinski centri, obrazovne institucije, kapaciteti za posebne potrebe, i domovi za zbrinjavanje. Zato je decembra 2004-te, OEBS dao preporuku da:

“Odeljenje za pravosuđe treba da utvrdi da postoje institucionalni kapaciteti koji su u skladu sa JJC. Ovo uključuje i formiranje sledećih institucija:

- disciplinski centar;
- obrazovne institucije;
- kapacitete za posebnu negu; i,
- obrazovno-vaspitnu instituciju polu-zatvorenog tipa.”¹¹⁹

¹¹⁷ Šesti pregled, str. 62.

¹¹⁸ Šesti pregled, str. 6.

¹¹⁹ Šesti pregled, str. 63.

Gorenavedena preporuka nije još uvek obrađena. Nedostatak institucionalnih kapaciteta da omoguće izdržavanje kazni nastavlja da ograničava sposobnost sudova da iskoriste sve mogućnosti za izricanje kazni.

b. Mentalno obolele osobe:

Pre 1999-te su se počinioci krivičnih dela sa teritorije Kosova koji su smatrani mentalno obolelima, zadržavali i lečili u bolnicama u Jugoslaviji koje su se nalaze van Kosova, recimo u Skoplju, u Bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji ili Nišu, u Republici Srbiji. Stoga, kada je zdravstveni sistem na Kosovu odsečen od Jugoslovenskog sistema 1999-te, Kosovo je ostalo bez adekvatne institucije za pritvor i tretman. Najteži slučajevi su poslani u bolnicu u Prishtinë/Prištini. OEBS je ovo pitanje pomenuo u brojnim izveštajima, u kojima je naglasio potrebu da se poboljša pravni okvir i unaprede odgovarajuće institucije.¹²⁰

2002-ge OEBS je dao preporuku da:

“Nacrt Uredbe o lišavanju slobode i nametnutom lečenju treba da se donese kao prioritet. Ovo će postaviti jasne pravne osnove za pritvor i nametnuto lečenje od strane svih organa vlasti, jednostavnu proceduru za pravosudnu reviziju i ograničene periode pritvora između revizija. [...] dve sobe sa obezbeđenjem treba odmah otvoriti u bolnici, a naoružani, uniformisani policajci uklonjeni. Štaviše, nakon ove mere bi trebalo da usledi jasno regulisan okvir, zakonski i operativni, omogućavajući da ovi predmeti mentalno obolelih lica da budu adekvatno obrađeni u okviru kaznenog i popravnog sistema. Dalje se preporučuje da se formira obezbeđeno psihijatrijsko odeljenje za hitne slučajeve, sa specijalizovanim osobljem, pri bolnici u Prishtinë/Prištini, i drugo gde je potrebno.”¹²¹

24. avgusta 2004-te UNMIK je doneo Uredbu 2004/34 o krivičnom postupku za počinioce sa mentalnim poremećajem. Prema ovoj Uredbi pritvor može biti određen po osnovu mentalne nesposobnosti ili umanjene mentalne sposobnosti u trenutku učinjenja krivičnog dela ukoliko je

¹²⁰ Vidi Misija OEBS-a na Kosovu, analiza sistema krivičnog pravosuđa Odeljenja za ljudska prava i vladavinu prava: Drugi pregled str. 23–28, Treći pregled, str. 41–42, Četvrti pregled, str. 52–57 i Peti pregled, str. 34–38.

¹²¹ Četvrti pregled sistema krivičnog pravosuđa (septembar 2001-februar 2002), str. 58.

lice, zbog mentalnog poremećaja, ugrozilo život ili zdravlje druge osobe.¹²² Važno je naglasiti da zakon predviđa da sve sudske odluke, uključujući i meru pritvora, moraju biti ostvarene u institucijama zdravstvene zaštite a ne u centrima za pritvor.

Uprkos novim odredbama, glavni problem na Kosovu u ovom smislu je i dalje nedostatak adekvatnih kapaciteta pod nadzorom za smeštaj i lečenje mentalno obolelih lica. Psihijatrijsko odeljenje na Univerzitetskoj klinici u Prishtinë/Prištini, i neuro-psihiatrijsko odeljenje u popravnom centru u Lipjan/Lipljanu se koriste trenutno, ali ove institucije ne mogu da omoguće kontrolisano okruženje i adekvatno lečenje.¹²³

III. ZAKONODAVNA PITANJA

Iako je UNMIK doneo veliki broj novih zakona (Uredbe) i pravosudnih uputstava po raznim pitanjima, nekoliko oblasti kojima bi dobro došle nove ili izmenjene regulative ili pravosudna uputstva, su ostale netaknute uprkos OEBS-ovim preporukama:

i. Pravosudna uputstva

a. Pitanje prevoda

Aprila 2003-će, OEBS je naglasio da je jedan od glavnih problema u predmetima trgovine nesposobnost sudova da obezbede adekvatan prevod za osumnjičene/optužene i svedoke.¹²⁴ Kao rezultat, preporučeno je da Odeljenje za pravosuđe izda pravosudno uputstvo svim sudijama i tužiocima obaveštavajući ih da su prevodioci na raspolaganju da bi prisustvovali sudskim postupcima po zahtevu.¹²⁵ Nijedno takvo uputstvo nije bilo objavljeno. Predmeti trgovine ljudima još uvek trpe zbog nedostatka prevodilaca.

b. Pristup sudskim rešenjima

¹²² Odeljak 7 Uredbe UNMIK-a 2004/34 o krivičnom postupku za počinioce krivičnih dela sa mentalnim smetnjama.

¹²³ U trenutnoj sudskoj praksi stavljanje mentalno obolelih lica pod mere bezbednosti normalno podrazumeva smeštanje u neuro-psihiatrijsku bolnicu u popravnom centru u Lipjan/Lipljanu pošto je ta ustanova obezbeđena i može da pruži psihijatrijsko lečenje. U ovoj ustanovi radi tim međunarodnih psihijatara, i postoje prostorije za lečenje. Međutim, treba naglasiti da ona i fizički i upravno predstavlja deo zatvora i stoga ne predstavlja medicinsku ustanovu u skladu sa važećim zakonom.

¹²⁴ Peti pregled, str. 40.

¹²⁵ Peti pregled, str. 26.

Prema važećem zakonu o krivičnom postupku uloga advokata odbrane je po prirodi više suprotstavljajuć, zahtevajući između ostalog konkretnije i sadržajnije argumente koji omogućavaju advokatu da iznese najbolju moguću odbranu. U ovom smislu, advokat odbrane mora imati pristup pisanim sudskim rešenjima – uključujući i predmete u kojima nije učestvovao - da bi se izveli argumenti zasnovani na sudskoj praksi. Međutim, mnogi advokati su se žalili da im je bilo teško da dođu do rešenja ukoliko nisu bili advokati u dotičnim slučajevima. Tako je decembra 2004-te, OEBS dao preporuku da se izda pravosudno uputstvo da bi se sudovi opomenuli na svoju obavezu da rešenja sačine u pismenoj formi i da presude budu lako dostupne na uvid advokata odbrane.¹²⁶ Takvo uputstvo nije bilo doneto. Advokati odbrane i dalje imaju teškoće u pribavljanju primeraka drugih sudskih rešenja.

ii. Zakoni

Aprila 2002-ge, OEBS je dao preporuku da se Uredba UNMIK-a 2000/47 o statusu, privilegijama, i imunitetu KFOR-a i UNMIK-a i njihovih zaposlenih na Kosovu izmeni tako da se sudovima dozvoli revizija i odlučivanje o administrativnim sporovima ili rešenjima organa uprave UNMIK.¹²⁷ Predloženo je da se izmenom jasno definišu redovnu praksu UNMIK u skladu sa njegovim ovlašćenjima u svojstvu lokalne uprave, što bi trebalo da bude predmet sudskog razmatranja. Takva izmena nije načinjena. Kosovu još uvek nedostaje svrsishodan sistem pravnih lekova u pravosuđu koji je odnose na rešenja doneta od strane organa uprave UNMIK-a.

Aprila 2003-će, OEBS je dao preporuku da SPGS izda Administrativno uputstvo radi uvođenja obavezne mere da sud ili tužilac prvom prilikom obavesti sve svedoke koji bi mogli biti ugroženi da postoje mere zaštite koje su im dostupne prema Uredbi 2001/20 o zaštiti oštećenih strana i svedoka u krivičnim postupcima.¹²⁸ Takvo jedno Uputstvo bi pomoglo da se svedoci oslobode straha i ohrabrilo ih da svedoče da je ono doneseno. Nevoljnost svedoka da svedoče nastavlja da loše utiče na pravni sistem.¹²⁹

¹²⁶ Šesti pregled, str. 72.

¹²⁷ Četvrti pregled, str. 43.

¹²⁸ Peti pregled, str.26.

¹²⁹ Vidi izveštaj o odgovoru pravosudnog sistema na martovske neredе 2004. god (od decembra 2005. godine).

Aprila 2003.godine OEBS je takođe dao preporuku da se gorenavedena Uredba o zaštiti svedoka bude izmenjena da bi se uključila eksplicitna izjava da li je kršenje naloga za merama zaštite ili obelodanjivanje poverljivih informacija o identitetu zaštićenog svedoka od strane službenog lica koje vrši dužnosti u vezi sa merama zaštite krivično delo.¹³⁰ Iako je Uredba izmenjena 24. januara 2002. godine, putem UNMIK Uredbe 2002/1, nova uredba nije ustanovio delo kao krivično delo kako je preporučio OEBS .

IV. PROBLEMI KOJI SE TIČU PRAKSE

i. Sudovi

a. Habeas corpus zahtevi

Zahtev koji osporava pritvor je takođe poznat po imenu *habeas corpus*. Mehanizam za *habeas corpus* je konačno uveden 2004. godine PZKP-om. Sudija može da održi saslušanje ukoliko zahtev za *habeas corpus* utvrdi *prima facie* slučaj nezakonitog pritvaranja.¹³¹ Decembra 2004. godine OEBS je primetio¹³² da “uprkos činjenici da je bilo nekoliko slučajeva u kojima je odbrana iskoristila novi zahtev *habeas corpus*, već je primećeno da su sudovi možda neobavešteni o tome kako da obrade takve zahteve.” Stoga je OEBS dao preporuku da:

“KIP treba da organizuje dodatnu obuku za sudije o pravnim normama koje se tiču zahteva za *habeas corpus*.”¹³³

KIP je u skladu sa tim održao seriju radionica o pritvaranju od aprila do juna 2005. godine. I pored OEBS-ove analize i dodatne obuke, sudovi još uvek ne mogu korektno da razmotre argumente odbrane za *habeas corpus*. Na primer:

Na dan 19. avgusta 2005. godine, Okružni sud u Prizrenu je produžio pritvor trima licima optuženima za kidnapovanje. Na dan 14. septembra 2005.godine, odbrana nije mogla da uloži zahtev za *habeas corpus* kojim bi se osporila odluka o produženju na osnovu toga što su inicijalni razlozi za pritvor prestali da postoje (nakon što je sav dokazni materijal

¹³⁰ Peti pregled, str.26.

¹³¹ Član 286(3) PZKP.

¹³² Šesti pregled, str. 29.

¹³³ Šesti pregled, str.33.

sakupljen a svedoci saslušani nije bilo “osnovane sumnje”). Do glavnog pretresa od 17. oktobra 2005.godine, sud nije bio doneo rešenje o zahtevu.

Sudovi moraju neizostavno razmatrati zahteve za *habeas corpus* i na njih odgovoriti blagovremeno.

b. Javna suđenja

OEBS je primetio da izvestan broj okružnih i opštinskih sudova nije javno istakao potpun i ažuriran raspored suđenja za sva svoja krivična i građanska saslušanja. Ovo može prekršiti prava optuženog na javno saslušanje.¹³⁴ Oktobra 2003. godine OEBS je dao preporuku:

“[Svi]krivični sudovi objave informacije o datumu, vremenu i mestu održavanja javnih saslušanja. Ovo se može postići postavljanjem liste predmeta koji će imati saslušanje na mesto koje dostupno javnosti u zgradi suda ili po zahtevu objavljivanjem ove informacije najširoj javnosti, bez obzira na njeno učešće u datom predmetu .”¹³⁵

Odeljenje za pravosuđe je kao odgovor izdalo pravosudno uputstvo 2003/7 o pristupu javnosti pravosuđu, februara 2004. godine, kojim je propisano da upravnici i predsednici sudova moraju da voditi računa da se rasporedi saslušanja okačeni na oglasnim tablama dostupnim javnosti, u skladu sa članom 76. Sudskog poslovnika.

Međutim, OEBS je primetio da veliki broj sudova nije uspeo da prosledi potpune rasporede za suđenja uprkos određenim uputstvima odeljenja za pravosuđe, o čemu je OEBS ponovo izvestio odeljenje za pravosuđe.¹³⁶ Sudovi za koje je ustanovljeno da su nisu poštovali ovo pravo uključuju Opštinski sud u Prizrenu (netačne informacije); Opštinski sud u Suharekë/Suvoj Reci (informacije su prosleđene ali samo na albanskom jeziku); Opštinski sud u Rahovec/Orahovcu (bez rasporeda za suđenje); Okružni sud u Prishtinë/Prištini i njegovih opštinski sudovi (nisu pružili nikakve

¹³⁴ Pravo na javno suđenje je sadržano u međunarodnom pravu. Međunarodno pravo predviđa da “svako ima pravo na [...] javno saslušanje”, vidi član 6.(1) EKLJP; član 14.(1) MPGPP; član 10 Opšte deklaracije o ljudskim pravima. Evropski sud kaže da “[...] suđenje odgovara zahtevima javnosti samo ukoliko je javnost sposobna da dođe do informacije o mestu i vremenu održavanja istog [...]” (vidi *Riepan protiv. Austrije*, Evropski sud za ljudska prava, 14. novembar 2000, stav 29). Stoga, kao deo njihovih obaveza da se obezbedi javnost suđenja, organi vlasti moraju utvrditi da li je informacija o mestu i vremenu održavanja saslušanja dostupna javnosti.

¹³⁵ OEBS-HRRoL mesečni izveštaj (26. septembar-2. oktobar 2003).

¹³⁶ Pogledajte izveštaj o sprovođenju pravde u opštinskim sudovima (mart, 2004.godine) i OMiK-HRRoL mesečni izveštaj za decembar 2004. godine.

informacije); Opštinski sud u Glogovcu/Glogovcu, Lipjan/Lipljanu i Podujevë/Podujevu (rasporedi suđenja nisu dosledno prikazani); Okružni sud u Pejë/Peć i njegovi opštinski sudovi (koji veoma retko i šalju informacije).

Neprihvatljivo je da uprkos stalnim podsetnicima, predsednici sudova i/izvršni organi nisu uspjeli da osiguraju dosledno slanje tačnih, potpunih i blagovremenih rasporeda javnih suđenja.

c. *Obrazloženje odluka o pritvoru*

Jedan od najznačajnijih problema u sistemu krivičnog pravosuđa je stalni neuspeh sudova da na jedan prikladan način i u potpunosti obrazlože svoje odluke. Ovo se odnosi na sve odluke, a naročito je očevidno u određivanju sudskog pritvora: sudovi nisu uspjeli da dokažu postojanje “osnovane sumnje” ; sudovi nisu uspjeli da navedu određeno činjenično stanje u predmetu koji iziskuje kao posledicu izricanje sudskog pritvora pre razmatranja slobode ili uslovne slobode; i u velikom broju odluka, sud je uglavnom ponavljao formulaciju izražavanja velikog broja osnova za pretpretresni pritvor bez primene činjeničnog stanja samog predmeta. Ovo se odnosilo na preliminarne odluke, produženja i žalbe, uključujući one u Vrhovnom sudu. Osnovni problem je nastavio da negativno utiče na prava optuženog da bude obavešten o razlozima njegovog i njenog pritvaranja, i njegove ili njene mogućnosti ulaganja žalbe. Takve odluke predstavljaju povredu međunarodnih standarda.¹³⁷ Ovaj problem je zapažen u julu 2000. godine, kada je OEBS predložio da:

“[S]va sudska rešenja za pritvor na Kosovu moraju da navedu određene činjenice koje moraju da podrže bilo koji osnov za izricanje pretpretresnog sudskog pritvora na osnovu domaćeg prava i međunarodnih standarda ljudskih prava.”¹³⁸

OEBS je dalje preporučio da SPGS učini reviziju važećeg zakona u pogledu revizije odluke o pretpretresnom sudskom pritvoru koja treba da sadrži “[...] potpuno obrazloženje odluke kao osnov naloga za daljnjim pritvorom.”¹³⁹

¹³⁷U vezi odluka za pritvaranje, MPGPP član 9(1), lišenje slobode mora biti izvršeno na osnovu i u skladu sa zakonskim postupkom (princip zakonitosti); EKLJP član 5 (1) lišenje slobode mora biti u skladu sa zakonom, ili radi obezbeđenja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom; međunarodni standardi i precedentno pravo zahteva od sudova da daju obrazloženje svojih odluka (*Hud protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Evropski sud za ljudska prava, 18.februar, 1999. godine, para. 60).

¹³⁸ Prvi pregled, str. 43.

Sledeći gore navedene preporuke, Odeljenje pravosuđa je u decembru 2000. godine izdalo pravosudno uputstvo 27/2000 o rešenjima o pritvoru, u kojem se kaže da sva rešenja o pritvoru moraju biti donesena na osnovu potpuno objašnjenog obrazloženja u kojem se jasno navode osnovi za pritvor i bilo koji dokaz koji služi da bi podržao istu odluku i činjenice. Uprkos ovom uputstvu, lokalne sudije su nastavile da izdaju rešenja koja su uglavnom parafrazirala zakon i u najgorem slučaju uopšte ga nisu primenjivali.

Napokon, 2004. godine, PZKP je u sebi sadržao određene odredbe koje zahtevaju da donešena rešenja o pritvoru budu u potpunosti obrazložena,¹⁴⁰ i koji kaže da nedostatak prikladnog opravdanja ili obrazloženja istog čine povredu krivičnog postupka i predstavlja osnov za žalbu.¹⁴¹

Osim toga, u decembru 2004. godine, OEBS je izdao samostalan detaljan izveštaj koji je analizirao sve aspekte problema koji se odnose na odluku o pritvoru, pre i posle stupanja na snagu privremenog krivičnog zakona i zakona o krivičnom postupku, i izdao je skoro dve strane preporuka.¹⁴² OEBS je naročito naglasio važnost Vrhovnog suda u vođenju sudova niže instance i preporučio da:

“Apelacioni sudovi naročito Vrhovni sud, bi trebali povremeno da izdaju rešenja ili odluke u kojima nalažu nižim sudovima da rešenja i odluke o sudskom pritvoru budu prikladno obrazložene i naravno u skladu i na osnovu zakona.”¹⁴³

No ipak, uprkos naporima različitih aktera da razviju kapacitet sudija u smislu pisanja odluka ili rešenja, problemi su i dalje prisutni i dalje se šire svim sudovima širom Kosova i to na svim nivoima. Naprimer:

Opštinski sud u Prizrenu je 18. februara 2005. godine, produžio pritvor licu osumnjičenom za nanošenje lakših telesnih povreda. Tužilac je tražio produženje pritvora “ iz objektivnih

¹³⁹ Prvi pregled, str. 43.

¹⁴⁰ Član 283 (1) PZKP – sudski pritvor određuje se pisanim rešenjem koje sadrži “zakonske razloge za sudski pritvor... [i] i obrazloženje svih materijalnih činjenica koje su prouzrokovale pritvor, uključujući razloge za osnovanu sumnju da je lice izvršilo krivično delo i materijalne činjenice iz člana 281(1) podstav (dva) PCPC[.]”

¹⁴¹ Član 435 PCPC.

¹⁴² Šesti pregled, str. 32.

¹⁴³ Šesti pregled str. 32.

razloga,” bez obrazloženja. U rešenju za produžetak pritvora, sud je jednostavno naglasio da na osnovu zahteva javnog tužioca i pregleda dosijea predmeta još uvek postoje pravni uslovi ili osnovi za trajanje pritvora. Sud nije dao obrazloženje “objektivnih razloga.”¹⁴⁴

Vrlo je ozbiljna činjenica, da pet godina nakon što je OEBS naglasio problem neadekvatnog obrazloženja odluka, da se vrlo malo uradilo po pitanju celokupnog standarda donošenja rešenja ili odluka o pritvoru od strane lokalnih sudija, uprkos nekim izolovanim primerima vrlo dobro obrazloženih rešenja.¹⁴⁵

d. Praksa izricanja kazni

Jedan od najznačajnih problema u sistemu krivičnog pravosuđa koji je OEBS primetio je stalni neuspeh sudova da pravilno i u potpunosti objasne i opravdavaju odluku o izrečenoj kazni i da obrazlože olakšavajuće i otežavajuće okolnosti u obrazloženju izrečene kazne.

OEBS je 2004. godine preporučio da u pogledu rešenja na uložene žalbe, apelacioni sudovi, a naročito Vrhovni sud, bi trebalo stalno da daje uputstva nižim sudovima da presude i rešenja koja se odnose na kaznu moraju da sadrže detaljno i zasebno obrazloženje. Naročito je naglašeno da bi sudovi trebalo da odluče o individualnim kaznama unutar granica utvrđenih zakonom; daju potpuno obrazloženje kada odlučuju o kaznama, uključujući postojanje takvih određenih okolnosti koje pokazuju namenu kazni koja može biti ublažena ili smanjena; primenjujući otežavajuće i olakšavajuće okolnosti u skladu sa zakonom; i primenu alternativnih mera pritvaranja u svim slučajevima.¹⁴⁶

Iako postoje odluke koje uzimaju u obzir preporuke koje se moraju pružiti, uopšte praksa donošenja rešenja bez detaljnog obrazloženja se nastavlja. Ovo je naročito slučaj sa odlukama o smanjenim ili ublaženim kaznama i neadekvatnom primenom otežavajućih i olakšavajućih okolnosti. No ipak, posmatrači OEBS-a su primetili znakove pozitivnog razvoja u primeni alternativnih mera pritvaranja.

¹⁴⁴U drugom slučaju, Okružni sud u Mitrovicë/Mitrovica naredio je pritvor lica koji je osumnjičen za ilegalnu kupovinu, posedovanje, distribuciju i prodaju opasnih narkotika i psihotropne supstance. Odbrana je uložila žalbu i tražila je da se sudski pritvor zameni kućnim pritvorom. Apelacioni sud je 6.juna 2005. godine, odbio uloženu žalbu, ponavljajući zakonsku osnovu za pritvor. No, ipak nigde u svom rešenju sud nije obrazložio zašto recimo kućni pritvor ne bi bio dovoljan u takvim okolnostima.

¹⁴⁵ Vredno je pomenuti da je tokom 2004 i 2005 godine, Vrhovni Sud Kosova je poništio ili preinačio 41 odluke nižih sudova o pritvoru zbog nedovoljnog obrazloženja.

¹⁴⁶ Šesti pregled, str. 62.

e. *Odlaganja u sudskom postupku*

Nesposobnost sudskog sistema da procesira predmete u određenom vremenskom periodu otežava pravilno izvršavanje pravde uopšte. U krivičnim predmetima to je negativan uticaj na prava optuženog da mu se sudi u razumnom roku.¹⁴⁷ Ubrzano suđenje je naročito važno kada je optuženi u pritvoru i kada važeći zakon dozvoljava da pritvoreni ima pravo da mu se sudi u razumnom roku.¹⁴⁸ Februara 2001. godine OEBS je uočio da:

“Široko rasprostranjena povreda svih ovih odredbi je i u tome što okružni sudovi često pokazuju nedostatak važnosti u isticanju i završavanju krivičnih postupka. Naprimera, predmeti se često odlažu zbog nedostatka testova i rezultata forenzičara ili rezultata sudske medicine i to nekoliko meseci posle podizanja optužnice.”¹⁴⁹

OEBS je takođe obratio pažnju na ovakve ili slične probleme u sličnim situacijama. Pored toga, u martu 2004. godine, OEBS je pružio dugu analizu oko problema sudskih odlaganja u opštinskim sudovima, pokrivajući krivične predmete i građanske parnice.¹⁵⁰ U tom izveštaju OEBS je zaključio:

“Samo po sebi je vidljivo da odlaganja u obradi predmeta i povećanje dodatnih dokumenta negativno utiče na pravdu u krivičnim postupcima i građanskim parnicama. Rastuća dokumentacija bi trebala da se pod hitno reši pre nego što postane dodatni izvor odlaganja. Veća efikasnost bi mogla da se postigne prepoznavanjem prakse koja se koristi na sudovima sa više efikasnosti i da se ista primenjuju širom Kosova. Pored toga, upražnjena mesta bi trebala da budu popunjena i gde je potrebno da se ponovo izvrši raspodela ili dodeljivanje sudija sudovima.”¹⁵¹

¹⁴⁷ Pravo na blagovremeno suđenje je zagarantovano na osnovu člana 6 (1) EKLJP i člana 14(3)(c) MPGPP. Ovo pravo je naročito važno u slučajevima gde je optužen u pritvoru. Pravo na blagovremeno suđenje je izrazito zaštićeno u važećem domaćem zakonu (član 5 of the PZKPK), koji određuje vremenska ograničenja koja se odnose na pojedinačne faze u samom sudskom postupku.

¹⁴⁸ PZKP u svom članu 5, stav tri kaže da “svako lišavanje slobode, posebno pritvor u toku krivičnog postupka treba da bude svedeno na najkraće moguće vreme”.

¹⁴⁹ Drugi pregled, str. 21.

¹⁵⁰ Izveštaj opštinskih sudova, str. 8-16.

¹⁵¹ Izveštaj opštinskih sudova, str.17.

UNMIK vlasti su pokušale da reše ovaj problem iz strukturalnog nivoa. KVST je 2003. godine započelo procenu kosovskog pravosudnog sistema.¹⁵² Projekat je procenio postojaću sudsku strukturu na Kosovu, uključujući određeni broj sudskih i tužilačkih mesta. Na osnovu izveštaja, Zakon o redovnim sudovima je urađen koji delom ima za cilja da reformiše sudski sistem i da ojača njihovu efikasnost.

No ipak, sa odlaganjima se i dalje nastavlja. Sledeći primeri pokazuju do kojih ozbiljnih posledica mogu dovesti odlaganja:

U predmetu pred Okružnim sudom u Mitrovicë/Mitrovici, optuženi je čekao suđenje na osnovu krivičnog zakona SRJ, za ilegalno posedovanje vatrenog oružja i eksplozivnog materijala. Optužnica protiv optuženog je podignuta 20. avgusta 2000. godine, ali glavni pretres nije počeo sve do 17. januara 2005. godine, skoro četiri i po godine nakon podizanja optužnice.

U drugom slučaju, koji je sledio skraćeni postupak na osnovu krivičnog zakona SRJ pred opštinskim sudom u Mitrovicë/Mitrovici, lice je optuženo za napuštanje bespomoćnog lica. Optužni predlog je podnesen 28. februara 2003. godine, ali glavni pretres je održan 19. januara 2005. godine, skoro dve godine nakon što je podignut predlog optužnice.

U ovim predmetima razumni vremenski rokovi za početak suđenja očigledno nisu poštovani. Odlaganja nisu bila uzrokovana zbog složenosti predmeta ili zbog ponašanja optuženog lica. Šta više, ESLJP obavezuje strane ugovornice da organizuju njihove pravne sisteme kako bi dopustili sudovima da se usaglase sa zahtevima člana 6(1).¹⁵³ Iz toga sledi da vlasti mogu biti odgovorne ukoliko ne obezbede resurse kao rešenje za nagomilavanje predmeta i strukturalnih nedostataka koja uzrokuju odlaganja.¹⁵⁴

¹⁵² Ovo je sprovedeno u saradnji sa Odeljenjem za razvoj pravosuđa UNMIK OzP, SAD kancelarijom ministarstva pravde za razvoj inostranog tužilaštva, pomoć i obuku, i Saveta Evrope.

¹⁵³ *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, ESLJP, A 66 stav. 29 (1983).

¹⁵⁴ Valja napomenuti da je presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Ekle protiv FRG* (15. jula 1982), stav 92, gde je sud odlučio da vlada ne može da se oslanja na argument otežanog posla sa kojim su se suočavale neke određene komore, koje su uzrokovale između ostalih odlaganja u samom predmetu, grešku od skoro tri godine između predloga optužnice i otvaranja sudskog postupka.

Na Kosovu, odlaganja su uzrokovana velikim brojem problema na koje sudovi i vlasti UNMIK-a moraju da obrate pažnju. Tokom godina, OEBS je analizirao veliki broj tih problema i dao preporuke za rešavanje istih.¹⁵⁵ O tome govore najvažniji dole navedeni slučajevi.

Neuspeh sudova da obezbede pažnju žrtvama i svedocima je problem od 1999. godine. Takva je situacija i danas. Ovo je jednim delom zbog poteškoća tačnih adresa, koje dovode do problema uručivanja sudskih poziva. Iako administrativno naređenje 2002/16¹⁵⁶ utvrđuje postupak za UNMIK pravosudne vlasti da zahtevaju obelodanjivanje ličnih podataka iz civilnih registra, većina opštinskih sudija i policija nisu bili svesni ove mogućnosti za dobijanje adresa lica.¹⁵⁷ Kao pravni lek u martu 2004. godine OEBS je preporučio da:

“Odeljenje pravosuđa izda pravosudno naređenje koje će informisati sudije, istražnu policiju i članove regionalne jedinice za naloge i sudove o postupku koji utvrđuje administrativno naređenje 2002/16. Pored toga trebao bi da se uradi još fleksibilniji sistem za upućivanje informativnih sudskih zahteva civilnom registru, uključujući standardizovan formular koji treba da se popuni od strane predsedavajućeg sudije i koji treba da se prosledi civilnom registru kroz koordinaciju odeljenja za pravosuđe.”¹⁵⁸

Ove mere bi omogućile sudovima da vrlo brzo pronađu ili lociraju svedoke ili žrtve koje nisu uspele da budu prisutne na suđenju. No ipak, do danas, odeljenje za pravosuđe nije izdalo pravosudno naređenje kojim bi informisalo sudove o ovome. Osim toga, sudovi nisu koristili proceduru utvrđenu administrativnim naređenjem 2002/16, tako da nijedan sud nije pokazao inicijativu za standardizacijom formulara pomoću kojih bi se tražila informacija od civilnog registra. Izgleda da većina sudija i sama policija još uvek nisu svesni mogućnosti dobijanja adrese nekog lica putem ove procedure. Isto tako, sudovi nisu pokazali inicijativu da nekako reše ovaj problem.

f. Organizovanje protoka predmeta:

¹⁵⁵ Prvi pregled, str. 36-37; Drugi pregled, str. 19, 21 i 80; Treći pregled, str. 44; Četvrti pregled, str. 21 i 25; Šesti pregled, str. 30-31; Izveštaj opštinskih sudova, str. 8-17; Izveštaj OEBS-a o administraciji pravde (mart 2002. god.), str. 10-19.

¹⁵⁶ Administrativno naređenje Br. 2002/16 Koja sprovodi UNMIK Uredbu 2000/13 O centralnom civilnom registru, koju dopunjuje i menja administrativno naređenje 2003/19.

¹⁵⁷ Naređenje kaže da zahtev mora da se preda direktoru odeljenja za pravosuđe i mora da adresira na upravu administrativnih poslova. U praksi kada je dozvoljena, pretraga podataka traje negde oko pet minuta.

¹⁵⁸ Izveštaji opštinskih sudova, str. 30.

OEBS je naglasio da slabo organizovanje protoka predmeta od strane nekih sudova je još jedan faktor koji doprinosi odlaganjima. Marta 2002. godine, OEBS je preporučio da:

“Da bi trebalo da se obezbede i sprovedu moderne i praktične tehnike organizovanja protoka predmeta kako bi sudije mogle da nauče kako da se izbore za značajnim obimom rada, a da istovremeno zadovoljavaju potrebe pragmatičnosti.”¹⁵⁹

Stub I i njegovo odeljenje pravosuđa su vrlo malo posvetili pažnje problemu takvog prostog organizovanja protoka predmeta. OEBS je nastavio da dokumentuje slučajeve gde su nepotrebna odlaganja bila uzrokovana problemima u slučaju organizovanja protoka predmeta. Da bi se smanjila odlaganja u martu 2004. godine OEBS je preporučio da:

“Odeljenje za pravosuđe bi trebalo da sprovede istraživanje kako bi utvrdil razloge koji utiču i koji bi doveli do boljeg protoka predmeta u određenim opštinskim sudovima. Jednom određene, ove administrativne ‘ najbolje prakse’ sudova bi trebalo da se podele sa predsednicima svih sudova. Odeljenje pravosuđa bi trebalo da pomogne sudovima da sprovedu ove najbolje prakse koje bi omogućile sudovima da bolje koriste svoje resurse i da izbegnu nepotrebna odlaganja u obradi ili procesiranju predmeta.”¹⁶⁰

Projekat najbolje prakse nije preduzet od strane Odeljenja za pravosuđe. Problem je i dalje prisutan. Ipak, Nacionalni centar za državne sudove (NCSC) je održao četiri seminara/radionice o rukovođenju protokom predmeta za sudije i sudsku administraciju.¹⁶¹ Uistinu, 6. decembra 2005. godine, Centar je održao regionalne radionice o smanjenju nagomilanih građanskih parnica sa ciljem određivanja standarda vremenskih limita. Nacionalni centar je takođe izradio i nacrt standarda vremenskih rokova za merenje kašnjenja, koji bi sudovi koristili da analiziraju tok svojih postupaka. Ovi naponi od strane Nacionalnog centra za državne sudove predstavlja pozitivan početak u rešavanju vrlo važnih pitanja.

g Naimenovanje opštinskih tužilaca:

¹⁵⁹ Izveštaj o sudskoj upravi (mart, 2002. godine), str. 20.

¹⁶⁰ Izveštaj opštinskog suda, str. 30

¹⁶¹ Nacionalni centar za državne sudove (NCSC), je agencija koja ima ugovor sa USAID koja radi na projektu reforme sektora pravosuđa na Kosovu.

OEBS je uočio da se u opštinskim sudovima suđenja često odložena jer se tužilac nije pojavio na saslušanju, navodno zbog nedostatka koordinacije između sudova i kancelarije tužioca. OEBS je procenio da se problem javio jednim delom zbog činjenice da se od tužilaca koji su dodeljeni opštinskom sudu okružnog centra ponekad traži da pokriju ostale opštinske sudove u tom okrugu.¹⁶² Zbog toga u martu 2004. godine OEBS je preporučio da:

“Odeljenje pravosuđa bi trebalo da predstavi mehanizam koji bi pružio direktniju vezu između opštinskih sudova i određenih tužioca. U svim regionima, tužiocima bi trebalo da se dodeli jedan ili više opštinskih sudova, radije nego da rade u celom okrugu ili regionu.”¹⁶³

Do danas, tužioci nisu dodeljeni određenim sudovima i koordinacioni problemi i dalje imaju uticaja na saslušanja. OEBS je zabrinut oko toga da veliki broj suđenja, naročito u manjim opštinskim sudovima se stalno odlaže zbog odsutnosti javnih tužioca. Ovo i dalje utiče na odlaganja.

h Veštačenje:

Veštačenje se često traži tokom krivične istrage i/ili suđenje. Na Kosovu, veštačenje je bilo sporo i problematično iz dva razloga: prvo, nedostatak stručnjaka na Kosovu uticao je na to da se sudske vlasti oslanjaju na strane stručnjake, što zahteva vreme; i drugo, stručnjaci sa Kosova nikada nisu prisustvovali suđenju ili pretresu kada su bili pozvani. Veštaci su neosnovano spori pri podnošenju svojih izveštaja. Neki izveštaji nisu nikada završeni. OEBS je primetio da se predmeti stalno odlažu zbog nedostatka veštaka. U februaru 2002. godine, OEBS je naglasio da:

“Ukoliko UNMIK vlasti ne odgovore na ovaj problem adekvatno, praksa veštaka koji sistematično ne poštuje naloge krivičnih sudova rezultiraće ozbiljnim povredama ljudskih prava koja garantuju pravično suđenje i dostajan postupak. Dalje, oslabiće sudske vlasti u jačanju svojih odluka i da prime doličnu pomoć od službenika i odeljenja koja trebaju da ojačaju izvršavanje pravde.”¹⁶⁴

¹⁶² Izveštaj opštinskih sudova, str. 15-16.

¹⁶³ Izveštaj opštinskih sudova, str. 30.

¹⁶⁴ Četvrti pregled, str. 21.

Deo problema, čini i kasna isplata već niske nadoknade koja se plaća veštacima. Uistinu, od januara do marta 2001. godine, veštaci sudske medicine su održali protest koji nisu hteli da pruže izveštaje sve dok im se ne isplate usluge veštačenja. OEBS je februara 2002. godine izvestio da:

“[Z]bog finansijskih i logističkih ograničenja, takođe se javlja nevoljnost pa čak i odbijanje od strane veštaka sudske medicine na Kosovu da pruže svoje usluge, kao što je recimo prisustvovanje mestu izvršenog krivičnog dela i svedočenje na sudovima. Ovo je otežalo funkcionisanje sudova.¹⁶⁵

OEBS je preporučio da “veštaci budu blagovremeno isplaćeni.”¹⁶⁶

31. oktobra 2002. godine Odeljenje za pravosuđe je oformilo kancelariju službe za patologiju (pregled i lekarsko mišljenje) koje ima posebno ovlašćenje da koordinira ekspertske veštačenje telesnih povreda.¹⁶⁷ Ovo je bio prvi korak. No ipak, vlast je preduzela malo da bi se rešili problemi u pogledu blagovremenog dobijanja ovih izveštaja od strane lokalnih i međunarodnih veštaka. Zbog toga ovo nastavlja da bude uzrok odlaganja u suđenju.¹⁶⁸

ii. Pitanja zastupnika odbrane

Kroz svoje nadgledanje OEBS je nastavio da posmatra slučajeve u kojima zastupnici odbrane nisu uspeali da efikasno zastupaju svoje klijente i/ili su izvršili povredu domaćeg prava u pogledu profesionalne etike. U mnogim slučajevima ovo je vodilo ka povredi prava optuženog na odbranu. Ovo je OEBS redovno naglašavao od 2003. godine.¹⁶⁹ Nažalost, mnogo toga se i dalje nastavlja.

a. Preporuke zastupnicima odbrane

¹⁶⁵ Izveštaj o sudskoj upravi (mart, 2002.godine), str. 13.

¹⁶⁶ Izveštaj o sudskoj upravi (mart, 2002.godine), str. 20.

¹⁶⁷ Pogledajte Cirkular pravde 2002/08.

¹⁶⁸ Decembra 2004. godine, OEBS je izvestio da je primetio “veliki broj ostalih slučajeva u kojima su prava pritvorenog na ubrzano suđenje bili povređena zbog određenih odlaganja u dobijanju izveštaja veštaka.” Pogledajte, Šesti pregled.

¹⁶⁹ Vidi Prvi pregled str. 42-ga, 55. i 75-a; Treći pregled str. 31;Peti pregled str. 45-50; Šesti pregled str. 33. i 72.

Uprkos, poboljšanjima o kojima smo govorili u poglavlju 3, većina zastupnika odbrane još uvek ne rade onako kako bi trebali i ne uspevaju da se pridržavaju određenih standarda u pogledu zaštite prava svojih klijenata. Od zadnje revizije OEBS-a o sistemu krivičnog pravosuđa koja je izdata 2004. godine, OEBS je nastavio da posmatra prepreke u radu odbrane, i to u primerima koji slede.

OEBS nastavlja da nadgleda predmete gde se zastupnik odbrane bezuspešno, bez opravdanja nije pojavio na sudu na dan saslušanja. Ovo je OEBS naglasio u decembru 2004. godine. U većini slučajeva sudovi tretiraju prisustvo zastupnika odbrane kao formalnost i jednostavno imenuju prvog zastupnika odbrane koji je slobodan za određeno zasedanje suda, iako on/ona nisu upoznati sa predmetom. Takođe zabrinutost javlja i činjenica da novo naimenovani zastupnici odbrane retko zahtevaju odlaganje zasedanje suda kako bi se upoznali sa predmetom.

U potvrđivanju optužnice koja je održana pred Okružnim sudom u Prishtinë/Prištini, 21.marta 2005. godine, četvero optuženih lica se izjasnilo da nisu krivi za izvršenje krivičnog dela trgovine ljudskim bićima. Sudija za potvrđivanje optužnice je primetio da zastupnik odbrane jednog od osumnjičenih lica nije bio prisutan i pitao je zastupnika oštećene strane da nađe nekoga ko bi mogao da zastupa optuženog. Novi zastupnik odbrane se pojavio na sudu, dobio je optužnicu i upoznao se sa svojim novim klijentom. Novi zastupnik odbrane nije tražio odlaganje zasedanja kako bi mogao da se konsultuje sa svojim klijentom i da prouči predmet. Optuženi se izjasnio da nije kriv. *Ad hoc* naimenovanje zastupnika odbrane je veoma pasivno zbog njegove neupoznatosti za predmetom. Na sledećim saslušanjima, optuženog je zastupao zastupnik odbrane koji mu je dodeljen na samom početku.¹⁷⁰

Neprisustvovanje zastupnika odbrane na saslušanjima i/ili zahtev za odlaganjem zasedanja suda kada se radi o novonaimenovanim zastupnicima odbrane, ozbiljno ugrožavaju pravo lica na pravično suđenje. Ono što naročito predstavlja zabrinutost je činjenica da u gore navedenim slučajevima sud nije uspeo da zaštiti prava optuženog koji je bio ostavljen ili izneveren od strane njegovog prvo dodeljenog zastupnika odbrane (time što se nije pojavio) i od strane novo-

¹⁷⁰ U drugom slučaju, u predmetu pred Okružnim sudom u Prizrenu 17. marta 2005. godine troje optuženih je čekalo suđenje na osnovu optuženice koja ih je teretila za seksualno zlostavljanje lica ispod šesnaest godina starosti. Zastupnik odbrane kome je dodeljen predmet po službenoj dužnosti se nije pojavio na suđenju. Sud je imenovao drugog zastupnika odbrane koji nije bio upoznat sa okolnostima ovog predmeta, ali je glavni pretres nastavljen bez toga da je zastupnik odbrane tražio određeno vreme da se konsultuje sa svojim klijentom.

dodeljenog advokata odbrane (time što se saglasio da nastavi sa saslušanjem, a da nije bio spreman). Precedento pravo iz oblasti ljudskih prava naglašava da dok sudovi nisu odgovorni za svaki neuspeh ili problem zastupnika odbrane, trebalo bi da intervenišu gde je očigledno da neće doći do dobrog ili efikasnog zastupanja.¹⁷¹ No ipak, sudovi na Kosovu izgleda da radije vole da su deo problema neke deo rešenja.

OEBS je takođe primetio i one primere u kojima je isti zastupnik odbrane zastupao različita optužena lica u istom predmetu. Na ovo je OEBS takođe ukazao u oktobru 2001. godine.¹⁷² No ipak, ovakva praksa se i dalje nastavlja:

Naprimera, u predmetu koji se vodio pred Opštinskim sudom u Gjilan/Gnjilanu, tri optužena lica su optužena za saučesništvo u pokušaju teške krađe. Dan pred glavni pretres koji je održan 30. maja 2005. godine, isti zastupnik odbrane je postavljen po službenoj dužnosti da zastupa dvoje optuženih lica. Jednom od optuženih je izrečena kazna zatvora u trajanju od pet meseci sa uslovnim periodom od godinu dana, dok je drugi optuženi oslobođen optužnice koja ga je teretila.¹⁷³

Ovakva radnja zastupnika odbrane je povreda važećeg zakona i koda ponašanja.¹⁷⁴

b. Preporuke sudskim vlastima

Mnoge preporuke upućene relevantnim vlastima, imale su za cilj poboljšanje uslova zastupanja odbrane, na koje se nije obratila pažnja. Neuspeh vlasti da reše ove probleme čini još težim zastupnicima odbrane da poboljšaju standard njihovog rada.

Brige oko neadekvatnog zastupanja su prilično teške u odnosu na *ex officio* (naimenovanje po službenoj dužnosti) zastupnika odbrane. OEBS je primetio da zastupnik odbrane koji je angažovan

¹⁷¹ *Kamasinski protiv Austrije*, ESLJP, A stav 168 . 65 (1989), koji se nadovezuje na strani 264 od strane Harris, O' Boyle i Warbrick u Zakonu evropske konvencije o ljudskim pravima (Butterworths 1995).

¹⁷² Treći pregled, str. 25.

¹⁷³ U drugom primeru pred opštinskim sudom u Mitrovici/Mitrovica dva lica su optužena za nezakonitu uzurpaciju nepokretne imovine. Tokom suđenja koje je održano 23. maja 2005. godine, ista dva optužena lica je zastupao isti zastupnik odbrane, koji je privatno angažovan. Nakon završetka suđenja, prvi optuženi je proglašen krivim sa izrečenom novčanom kaznom, dok je drugi optuženi bio oslobođen.

¹⁷⁴ PZKP kaže da "[u] krivičnom postupku jedan branilac ne može da brani dvoje ili više okrivljenih u istom predmetu" (član 71(1)). Osim toga, na osnovu etičkog kodeksa advokata profesionalne etike, advokat "ne bi trebao da bude savetnik ili predstavnik više od jednog klijenta u istom predmetu ukoliko postoji konflikt interesa između klijenta ili postoji ozbiljan rizik za takva konflikt" (odeljak 4, pododeljak 4.1).

po službenoj dužnosti će najverovatnije pružiti neadekvatna zastupanja. Zastupnik odbrane je naveo OEBS-u da je nadoknada zastupnika po službenoj dužnosti u neku ruku nedostatak volje da se pruži dobra odbrana. Na kraju, zbog nedostatka resursa da se privatno anagažuje odbrana, najsiromašniji pripadnici društva primaju najniži stepen zastupanja, koji veoma često nije najadekvatniji i najefikasniji. Ovo je neprihvatljivo. OEBS je u decembru 2004. godine preporučio dvosmerno rešenje – razmatranje nadoknada za zastupnike koji moraju da zastupaju klijente po službenoj dužnosti i ozbiljniju proceduru ili politiku od strane AKK za one advokate koji nisu u mogućnosti da ponude delotvornu odbranu:

“Odeljenje za sudsku administraciju bi trebalo da preispita sistem isplate za sudski naimenovane advokate.”¹⁷⁵

“ Advokatska komora Kosova bi trebala da prima pritužbe i da preduzme disciplinske radnje protiv svojih članova koji ne uspeju da ispune svoje profesionalne dužnosti prema svojim klijentima , naročito, prema zastupnicima odbrane koji su imenovani po službenoj dužnosti, a koji takođe ne uspeju da zastupaju svoje klijente bez prikladnog opravdanja.”¹⁷⁶

OEBS je obavešten da odeljenje sudske administracije nije povećalo visinu isplate za zastupnike odbrane kojima je predmet dodeljen po službenoj dužnosti. Samim time ona i dalje ostaje neadekvatna. Osim toga, iako je AKK radio na velikom broju pritužbi na rad advokata, naročito u pogledu toga da zastupnici odbrane vrlo često ne pružaju dobru odbranu i da se ponekad na sudu ponašaju neprikladno, AKK nije dovoljna aktivna u regulisanju pitanja same profesije. Od 2001. godine, komora je samo donela tri disciplinske kazne protiv svojih članova: jednu suspenziju u trajanju od šest meseci, jedan ukor i jednu novčanu kaznu. Iako je bilo žalbi koje su bile predočene disciplinskom odboru AKK, u 2004., i 2005. godini nije bilo slučajeva disciplinskih kazni protiv zastupnika odbrane od strane AKK. Odeljenje pravosuđa i AKK trebaju da rade zajedno kako bi pronašli rešenje za ovaj postojeći problem.

Vlasti ne uspevaju da reše probleme iz velikog broja oblasti koje utiču na rad zastupnika odbrane. Naprimer, u poslednjem pregledu koji je izdat decembra 2004.godine, OEBS je izdao sledeće preporuke, koje do sada još uvek nisu uzete u obzir:

¹⁷⁵ Šesti pregled str. 73.

¹⁷⁶ Šesti pregled, str. 72.

“Specijalni predstavnik Generalnog sekretara bi trebao da proglasi Zakon o advokaturi kao prioritet tako da daljnja edukacija za zastupnike odbrane postane obavezna.”¹⁷⁷

Zakon o advokaturi je još u formi nacрта predloga zakona i čeka objavljivanje od strane SPGS-a.

“Odeljenje pravosuđa bi trebalo da prosledi poslednje pravosudno uputstvo AKK kako bi komora mogla da ih raspodeli svojim članovima.”

Advokatska komora Kosova još uvek nije primila ni jedan sudski cirkular koji je izdalo Odeljenje pravosuđa.

“Odeljenje sudske administracije bi trebalo da obezbedi barem jednu sobu za konsultacije u svakom sudu koja bi bila na raspolaganju zastupanju odbrane.”¹⁷⁸

Na osnovu primljenih informacija od strane predsednika okružnih i opštinskih sudova, još uvek postoje problemi u pogledu kancelarijskog prostora; jedva ima dovoljno soba za sudije i njihovo osoblje. Zbog toga, sudovi nisu u mogućnosti da dodele prostoriju ili sobu za zastupnike odbrane. Trenutno, sudije pokušavaju da izađu u susret zastupnicima odbrane time što privremeno ustupaju svoje kancelarije kada je to potrebno. U stvarnosti, zastupnik odbrane i klijent često borave u hodnicima suda.

V. ZABRINUTOST OKO PROGRAMA MEĐUNARODNIH SUDIJA I TUŽIOCA

UNMIK program međunarodnih sudija i tužilaca je prvi put da međunarodne sudije i tužioci rade zajedno sa svojim kolegama u redovnim domaćim sudovima, primenjujući važeće domaće pravo. Mehanizam je bio neophodna komponenta koja je dovela do uspeha u borbi protiv međuetničkog i organizovanog kriminala u periodu posle juna 1999. godine. No ipak, nije iznenađujuće da ovakva

¹⁷⁷ Šesti pregled str. 72

¹⁷⁸ Šesti pregled, str. 73.

novina ima i svoje probleme i prepreke. Međutim, iako je UNMIK pokušao da reši nekolicinu tih problema, neke čak i nije pokušao da reši.

i. Neadekvatno sačinjavanje ugovora

Svako pravosuđe mora da uživa funkcionalnu nezavisnost, uglavnom slobodu od uplitanja pretpostavljenih u sudskom radu. OEBS je zabrinut da zbog prirode ugovora na osnovu kojih su uposlene međunarodne sudije i tužioci, ne uživaju funkcionalnu nezavisnost od strane svojih pretpostavljenih.¹⁷⁹ Još određenije, na odlukama o produženju ugovora sudija radi izvršni ogranak UNMIK-a (OzP, i između ostalih SPGS). OEBS je nadgledao mali broj slučajeva u kojima se izvršni ogranak na jedan neprikladan način uplitaio u donošenje sudskih odluka¹⁸⁰. Zbog toga, u februaru 2002. godine, OEBS je preporučio, sistem u kojem će nezavisni organ da odlučuje o produženju ugovora za međunarodne sudije:

“Uzimajući u obzir kratko angažovanje kancelarije za međunarodne sudije i tužioce, zbog postojećih procedura UN oko regrutovanja i angažovanja osoblja i njihove dostupnosti na osnovu odobrenja njihovih vlada, odluke o produžavanju postojećih ugovora službenika bi trebala da se razmatra van domašaja ovlašćenja odeljenja za pravosuđe i SPGS-a, kao garancija efikasne institucionalne nezavisnosti. Samo pitanje produžetka ugovora za međunarodne sudije i tužioce bi trebala redovno da se preda na razmatranje VSTK; takvo razmatranje bi trebalo da sledi isti kriterijum kao one koji se primenjuju u disciplinskim procenama.”¹⁸¹

Iz sličnih razloga, OEBS je preporučio da:

“Međunarodne sudije i tužioci bi trebalo da budu predmet istog mehanizma disciplinske odgovornosti kao i svaki drugi član pravosuđa. Uzimajući u obzir da KVST dozvoli reviziju svojih odluka, i da činjenična stanja do kojih dođe su značajna sa predviđenim ovlašćenjima i da ne zahtevaju formalno odobrenje SPGS, onda međunarodne sudije i tužioci bi takođe trebalo da budu predmet disciplinskog postupka KVST-a.”

¹⁷⁹ Četvrti pregled, str. 29.

¹⁸⁰ Četvrti pregled str. 34-36.

Nažalost, SPGS i OzP još uvek nisu preduzelo nikakve radnje u ovom pogledu. Šestomesečni ugovori međunarodnih sudija [POTVRĐENO NAKON ODGOVORA OzP] se obnavljaju od strane izvršnih organa. Osim toga, KVST nema ovlašćenje da preduzme disciplinske mere protiv međunarodnih sudija i tužioca. Zbog toga, vlasti su ostavljene sa mogućnošću da preduzmu odgovarajuće disciplinske mere protiv istih putem obnavljanja ugovora, ili kroz prekid ugovora. Nedostatak funkcionalne nezavisnosti nastavlja da smanjuje kredibilitet programa međunarodnih sudija i tužioca.

Još jedna zabrinutost se javlja oko ugovora o radu MST. OEBS je primetio da su u velikom broju slučajeva, međunarodne sudije napuštale misiju pre završetka suđenja koje su započeli. U najboljem slučaju ovo je vodilo do čudnog sastava sudskog veća tokom pretresa; u najgorem slučaju moralo je da se počne sa ponovnim suđenjem. Ovo je na neki način kompromitovalo administraciju pravosuđa, prouzrokovalo dodatne neophodne patnje svedocima koji su morali ponovo da svedoče i pored svega uticalo na pravo optuženog na ubrzani postupak.¹⁸² U julu 2003. godine OEBS je preporučio da:

“UNMIK bi trebao da garantuje da međunarodne sudije završe rad na svojim predmetima pre nego što napuste misiju.”¹⁸³

Ovo se moglo postići jednostavnim dodavanjem klauze u ugovoru sudije ili tužioca, da on/ona moraju ostati u misiji sve dok je suđenje kojim oni predsedavaju u toku i dok se ne završi. No ipak, takva klauza nije dodata, a samim time isti problem i dalje postoji.

ii. Neadekvatni postupci u dodeljivanju predmeta

OEBS je zabrinut oko nedostatka transparentnih kriterijuma za odabir predmeta koji bi trebali da se dodele na osnovu odredbe 64. Međunarodnim sudijama su u nekim slučajevima dodeljeni predmeti koji su lako mogli biti dodeljeni lokalnim sudijama, kao što su predmeti saobraćajnih nezgoda koje su uključivale UNMIK službenike, ili manja krivična dela. Nejasno je međutim kako su dodeljeni predmeti i zadaci sudijama i tužiocima. U svom izveštaju “Strategija za pravdu” iz juna 2001. godine, OEBS je preporučio da:

¹⁸² Odeljenje za ljudska prava i vladavinu prava, nedeljni izveštaj odeljenja 30.jun – 6.juli 2003.

¹⁸³ Odeljenje za ljudska prava i vladavinu prava, nedeljni izveštaj odeljenja 30.jun – 6.juli 2003.

“Trebaju se odmah odrediti kriterijumi na osnovu kojih uredba 64 razmatra žalbe. Ovi kriterijumi bi trebalo da budu prosleđeni zastupniku odbrane uz podršku Centra za resurse krivične odbrane i advokatske komore Kosova. Kriterijum bi takođe trebao da bude direktno prosleđen svim naimenovanim sudijama i javnim tužiocima.”¹⁸⁴

OEBS smatra da nedostatak jasnih kriterija za primenu uredbe 64 može dovesti do sličnih slučajeva koji se mogu tretirati drugačije. OEBS je aprila 2002. godine, tražio da vlasti urade kriterijum “transparentan i jasan” i predložio da “[] pojača odgovornost, odluke SPGS za primenu uredbu bi trebalo da bude zakonski i činjenično obrazložene.”¹⁸⁵ Situacija ostaje nepromenjena i do današnjeg dana nema administrativnog naređenja koji određuje kriterijume za primenu uredbe 64.

OEBS je takođe izrazio zabrinutost oko toga da se međunarodnim sudijama ne dodeljuju predmeti na osnovu mehanizma slučajnosti – kao što bi to i trebalo – nego se određuju od strane odeljenja za pravosuđe, nakon dozvole SPGS.¹⁸⁶ Zbog toga, OEBS preporučuje da uredba 64 bude dopunjena i izmenjena kako bi posvetila više pažnje ovom problemu, a maja 2003. godine OEBS je ponovo ponovio svoju preporuku:

“Treba uspostaviti mehanizam za slučajno odabiranje kojim bi se vršio odabir sudija dodeljenih određenom predmetu; dodeljivanje predmeta sudijama ne bi trebalo da ostane na volji direktoru odeljenja za pravosuđe i SPGS-a. Sudije imenovane na osnovu UNMIK uredbe 2000/64 bi trebalo da budu privrženi svim garancijama postupka na osnovu domaćeg prava, uključujući odredbe dikvalifikacije na osnovu pristrasnosti.”¹⁸⁷

U 2002. godini, na osnovu istih preporuka, tadašnji direktor Odeljenje za pravosuđe je započeo konsultacije za OEBS-om koje je uradilo revizije svih UNMIK uredbi koje su se odnosile na imenovanje međunarodnih sudskih službenika.¹⁸⁸ Odeljenje za pravosuđe je čak uradilo nacrt nove uredbe, koja je imala za cilj da zameni postojeće zakonodavstvo po tom pitanju. Ipak, do današnjeg

¹⁸⁴ Strategija OEBS-a za pravosudni izveštaj, jun 2001. godine, str. 6.

¹⁸⁵ Četvri pregled, str. 44.

¹⁸⁶ Četvri pregled, str. 25.

¹⁸⁷ Peti pregled, str. 30.

¹⁸⁸ UNMIK Uredba 2000/6 o postavljanju i razrešavanju međunarodnih sudija i tužioca iz službe, dopunjeno i izmenjeno UNMIK Uredbom 2000/34 i 2001/2, i, UNMIK Uredbom O naimenovanju međunarodnih sudija i tužioca i/ili promena mesta delokruga, dopunjeno i izmenjeni UNMIK Uredbom 2001/34.

dana ova uredba nije proglašena zakonom. Kao rezultat toga, javljaju se problemi u vezi sa prividom odsustva sudske nezavisnosti.

iii. Nedostatak nadgledanja

OEBS je zabrinut oko nedostatka pravilne saradnje između IJP i lokalnih partnera. Organizacija IJP programa, koja je viđena kao paralelni sistem - sa svojom upravom, pravnim službenicima, logistikom, drugačijim postupkom oko dodeljivanja predmeta, i većim stepenom lične bezbednosti – daje predstavu postojanja velikih razlika između međunarodnih sudija/tužioca i lokalnih sudija i tužioca. Što se tiče nedostatka znanja kod lokalnih sudija i tužioca u pogledu međunarodnih standarda o ljudskim pravima, OEBS je mišljenja da IJP bi trebao da proširi svoj mandat tako da međunarodni saradnici služe kao mentori svojim lokalnim partnerima, da im pružaju pomoć u mnogo ozbiljnijim predmetima i da obuče lokalno sudstvo da primenjuju odredbe ljudskih prava. U izveštaju od 21.juna 2001. godine, Strategija za pravdu, OEBS je preporučio:

“Treba se razviti mnogo koherentniji pristup u raspodeli posla između međunarodnih sudija i lokalnih sudija i javnih tužioca koji uključuje načine u ojačavanju radnog odnosa i profesionalne kurtoazije. Na primer, upotreba međunarodnih i lokalnih timova tužioca bi bila efikasna u izgradnji kapaciteta lokalnih tužioca, a naročito u teškim slučajevima kao što su sudski postupci protiv organizovanog kriminala.”

OEBS smatra da IJP program u celini nije ispunio sve ono što je trebao i šta se od njega očekivalo, a to je uloga nadgledanja lokalnog sudstva. Pored zajedničkog rada sa lokalnim sudijama i tužiocima u nekim krivičnim predmetima, nije bilo očigledne celokupne strategije da se ukaže na prisustvo IJP da pruži savete ili da mnogo značajnije uključi IJP u obuku. Odluka da se premeste svi IJP u Prishtinë/Prištinu iz oblasti od kojih su bili u mogućnosti da rade na predmetima širom Kosova (takozvan “jedinstveni pravosudni pristup”) će podrivati sve nade u bilo koji program nadgledanja.

OEBS pozdravlja učinjene napore u uspostavljanju kancelarije glavnog specijalnog tužioca Kosova. Prema OzP predviđen je broj od ukupno 10 tužilaca i 10 lokalnih pravnih službenika koji će biti nadgledani i savetovani od strane međunarodni tužioci i pravni službenici dok oni sudski putem gone određene predmete organizovanog kriminala, trgovine ljudskim bićima, međuetnička krivična dela, ali i predmete koji uključuju korupciju i terorizam.

Ostaje da se vidi da li će ovo biti jedino nasleđe IJP programa pravosudnom sistemu Kosova.

POGLAVLJE 4

ZAKLJUČAK

U slučaju Kosova, put ka modernom krivičnom pravosudnom sistemu uz poštovanje ljudskih prava je izgleda dug i težak. Predstoji još dugačak put. No, ipak se može reći da je došlo do nekog trajnijeg napretka, iako je lokalna i međunarodna zajednica nadala bržoj, boljoj i mnogo usredsređenijoj reformi pravosudnog sistema.

OEBS je blisko sarađivao sa međunarodnim i lokalnim partnerima i ostalim domenima, a ne samo u nadgledanju pravosudnog sistema i oko ukazivanja na probleme u pogledu pravičnog suđenja i samog vođenja postupka. Ovaj izveštaj OEBS-a pokazuje da je veliki broj preporuka rešen, da su institucije ustanovljene, reforme su osavremenile pravosudni sistem, standardi profesionalne prakse i vršenja dužnosti sudija i advokata su se poboljšale u određenim oblastima, a predstavljanje međunarodnih sudija i tužioca je pomoglo da se obrati više pažnja na među-etničke slučajeve i organizovani kriminal.

Međutim, skoro šest godina nakon uspostavljanja uprave UNMIK-a na Kosovu, problema još uvek ima; kršenje normi ljudskih prava su svakodnevne. Razočaravajuće je i to da mnogi problemi na koje je OEBS ukazivao još uvek nisu rešeni: trebalo je stvoriti nove institucije i poboljšati one postojeće; treba povećati plate sudijama i tužiocima; dopune i izmene zakona se još uvek javljaju kao potreba; sudije čine iste grešku nakon dugogodišnje obuke; savetnici odbrane i dalje nisu u stanju da kvalitetno zastupaju svoje klijente; i, nasleđeni problemi u programu međunarodnih sudija i tužilaca još uvek narušava inače jednu uspešnu inicijativu.

Pošto je preostali deo zakonskih i pravosudnih odgovornosti prenesen od UNMIK na PIS, ovaj izveštaj može služiti kao podsetnik toga, šta sa dobrom voljom i naporima može da se postigne. Možda ono što je još važnije jeste da, ovaj izveštaj predstavlja podsetnik onoga što još uvek treba da se uradi kako bi krivični pravosudni sistem ispunio međunarodne standarde i vredno služio svim ljudima na Kosovu.

DODATAK
RELEVANTNI RAZVOJ KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA 2000 – 2005

2000

- UNMIK Uredba 2000/62 O zabrani ulaska i boravka lica na određeno vreme da bi se obezbedio javni red i bezbednost. UNMIK Uredba 2000/62, proglašen 30. novembra 2000. godine.
- UNMIK Uredba 2000/64, O naimenovanju međunarodnih sudija I tužioca i /ili promeni mesta vođenja postupka, proglašen 15.decembra 2000. godine, dopunjen UNMIK Uredbom 2001/34 i UNMIK uredbom 2005/50.

2001

- UNMIK Uredba 2001/1 O zabrani suđenja u odsustvu za teške povrede Međunarodnog humanitarnog prava, proglašenog 12. januara 2001. godine.
- UNMIK Uredba 2001/2, O izmenama i dopunama Uredbe br. 2001/6 sa izmenama i dopunama o postavljanju i razrešavanju međunarodnih sudija i tužioca, proglašen 12. januara 2001 godine.
- UNMIK Uredba 2001/4 O zabrani trgovine ljudskim bićima na Kosovu, proglašena 12. januara, 2001. godine.
- UNMIK Uredba 2001/07 O dozvolama za posedovanje oružja na Kosovu, proglašena 21. februara 2001. godine.
- UNMIK Uredba 2001/08 O Uspostavljanju pravosudnog tužilačkog veća na Kosovu, proglašena 6. aprila 2001. godine.
- UNMIK Uredba 2001/09 O ustavnom okviru za privremenu samoupravu na Kosovu, proglašena 15.maja 2001. godine.

- UNMIK Uredbu 2001/10 O zabrani neovlašćenog prelaska državne administrativne granice, proglašen 24. maja 2001 godine.
- UNMIK Uredba 2001/12 O zabrani terorizma i sličnih krivičnih dela, proglašena 14.juna 2001. godine.
- UNMIK Uredba 2001/18 O uspostavljanju komisije za reviziju pritvora za vansudske pritvore koji se zasnivaju na izvršenim nalogima, proglašena 25. avgusta 2001. godine
- UNMIK Uredba 2001/20 O zaštiti oštećenih strana i svedoka u krivičnim postupcima, proglašena 20.septembra 2001. godine.
- UNMIK Uredba 2001/21 O Kooperativnim svedocima, proglašena 20.septembra 2001. godine.
- UNMIK Uredba 2001/22 O merama protiv organizovanog kriminala, proglašena 20.septembra 2001. godine.
- UNMIK Uredba 2001/28 pravima lica koje su uhapsili organi reda, proglašena 11. oktobra 2001. godine.

2002

- UNMIK Uredba 2002/1, O izmenama i dopunama UNMIK Uredbe Br. 2002/1 o zaštiti oštećenih strana i svedoka u krivičnim postupcima, proglašena 24. januara 2002. godine koja se proširuje primenu UNMIK Uredbe br 2001/20 na krivične postupke započete u periodu između juna 1999 godine i vremena sadašnje uredbe.
- UNMIK Uredba 2002/2, O izmenama i dopunama UNMIK Uredbe 2001/21 O kooperativnim svedocima, koja je proglašena 24. januara 2002. godine, proširenje primene UNMIK Uredbe2001/21 na krivične postupke u periodu između 10. juna 1999. godine i dana sadašnje uredbe.

- UNMIK Uredba 2002/20 o izmenama i dopunama uredbe br. 2000/64 sa izmenama i dopunama o raspoređivanju međunarodnih sudija i tužilaca i/ ili promeni delokruga.
- UNMIK Uredba 2002/7 O upotrebi u krivičnom postupku zapisnika saslušanja koji su izvršili organi reda, proglašen 28. marta 2002. godine.
- UNMIK Uredba 2002/6 O skrivenim i tehničkim merama praćenja i istrage, proglašene 18.marta 2002. godine.

2003

- UNMIK/Uredba 2003/1 O izmenama i dopunama važećeg zakona o krivičnim delima koja sadrže seksualno nasilje, proglašena 6. januara 2003. godine.
- UNMIK Uredba Br. 2003/12 O zaštiti od nasilja u porodici, proglašena 9.maja 2003. godine.
- UNMIK Uredba br. 2003/25 O privremenom krivičnom zakonu na Kosovu, proglašen 6. jula 2003. godine. Zakon je stupio na snagu 6. aprila 2004. godine.
- UNMIK Uredba br. 2003/26 O privremenom zakonu o krivičnom postupku na Kosovu, proglašen 6. jula 2003. godine. Zakon je stupio na snagu 6. aprila 2004. godine.
- UNMIK Uredba br. 2003/34 o izmenama i dopunama važećeg zakona o procedurama za prebacivanje stanovnika Kosova u nadležnosti stranih jurisdikcija, proglašen 14. novembra 2003. godine.
- UNMIK Uredba br.. 2003/36 o izmenama i dopunama UNMIK Uredbe br. 2000/64 sa izmenama i dopunama o raspodjeljivanju međunarodnih sudija/tužioca i/ili promeni delokruga, proglašena 14.decembra 2003. godine.

2004

- UNMIK Uredba br. 2004/2 O Sprečavanju pranja novca i srodnih krivičnih aktivnosti, proglašena 5. februara 2004. godine.
- UNMIK Uredba br. 2004/8 Zakon Kosova o maloletnicima, proglašen 20. aprila 2004. godine.
- UNMIK Uredba br 2004/10 o izmenama i dopunama UNMIK Uredbe br. 2004/2 o sprečavanju pranja novca i srodnih krivičnih dela, proglašena 29. aprila 2004. godine.
- UNMIK Uredba br. 2004/19 koja menja I dopunjuje krivični zakon Kosova, proglašena 16. juna 2004. godine.
- UNMIK Uredba 2004/29 O zaštiti od međunarodne otmice dece, proglašena 5. avgusta 2004. godine.
- UNMIK Uredba Br. 2004/34 O krivičnom postupku koji uključuje izvršioce sa mentalnim poremećajima, proglašena 24. avgusta 2004. godine.

2005

- UNMIK Uredba br.2005/9 kojom se menja i dopunjuje izmenjena i dopunjena Uredba UNMIK-a br. 2004/2, o sprečavanju pranja novca i krivičnih dela u vezi s tim, s koja je stupila na snagu 23. februara 2005. godine.
- UNMIK Uredba Br. 2005/26. O proglašenju zakona o suzbijanju korupcije koju je usvojila Skupština Kosova, proglašena 12. maja 2005. godine.
- UNMIK Uredba Br. 2005/53, proglašena 20. decembra 2005. godine, kojom biva izmenjena i dopunjena UNMIK Uredbu Br. 2001/19 O Izvršnom ogranku Privremenih institucija samouprave na Kosovu. Ustanovljuje Ministarstvo pravde i Ministarstvo unutrašnjih poslova.

- UNMIK Uredba br. 2005/52 o osnivanju kosovskog pravosudnog saveta (KPS) koji je stupio na snagu 20.decembra 2005. godine.
- UNMIK uredba br 2005/54 O okvirima i vodećim načelima Kosovske Policijske službe od 20. decembra 2005. godine.

ZAKONI SKUPŠTINE KOSOVA

- Zakon o zdravstvu br. 2004/4, odobren od skupštine 19. februara 2004. godine, proglašen kroz UNMIK Uredbu 2004/31, ratifikovan 20.avgusta 2004. godine.
- Zakon o saradnji sa Haškim tribunalom, odobren od skupštine 19.februara 2004 godine, čeka na objavljivanje SPGS.
- Zakon o suzbijanju korupcije Br. 2004/34, odobren od skupštine 8.septembra 2004. godine, a objavljen od strane SPGS 7.juna 2004. god.
- Zakon Kosova o ravnopravnosti polova Br.2004/2, koji je odobrila skupština 19. februara 2004 godine, a objavio SPGS 7.juna 2004. godine.
- Zakon protiv diskriminacije Br. 2004/3, a koji je odobrila skupština 19. februara 2004. godine, a objavio SPGS 20.avgusta 2004 godine.
- Zakon o pravima i odgovornostima građana pod zdravstvenom zaštitom Br. 2004/38, koji je odobrila skupština 8.septembra 2004. godine, a objavio SPGS 19. novembra 2004 godine.